

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 3, Kasım/November 2025]

Fatih SONA

<https://orcid.org/0000-0001-7256-5615>

Doç. Dr.

fatihsona@yahoo.com

Çankırı Karatekin Üniversitesi

<https://ror.org/011y7xt38>

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Kanûnî Sultan Süleyman'ın Meşhur “Gibi” Redifli Gazeline Yazılan Tahmis ve Taştirler

*Tahmis and Taştires Written on Sultan Suleyman the
Magnificent's Famous Ghazal with “Gibi” Redif*

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 28.09.2025

Kabul Tarihi | Date Accepted: 21.11.2025

Yayın Tarihi | Date Published: 23.11.2025

Atıf | Citation

Sona, F. (2025). Kanûnî Sultan Süleyman'ın Meşhur Gibi Redifli Gazeline Yazılan Tahmis ve Taştirler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(1), 2162-2198. <https://doi.org/10.34083/akaded.1793618>

Sona, F. (2025). Tahmis and Taştires Written on Sultan Suleyman the Magnificent's Famous Ghazal with Gibi Redif *Journal of Academic Language and Literature*, 9(1), 2162-2198. <https://doi.org/10.34083/akaded.1793618>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright&License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Fatih SONA | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)

Öz

Kanûnî Sultan Süleyman, Osmanlı Devleti'nin 10. padişahıdır ve en güçlü padişahlardan biridir. 1494'te Trabzon'da doğmuş ve ilk öğrenimini burada tamamlamıştır. Karahisar, Saruhan, Bolu sancakbeyi olmuş, babası Yavuz Sultan Selim'in vefatından sonra 1520'de padişah olmuştur. 46 yıl süren saltanatı süresince zaferleri ile halk üzerinde büyük saygı kazanmıştır. Âlim ve şairlere büyük değer vermiş, Muhibbî mahlasıyla şiirler söylemiş ve büyük bir divan oluşturmuştur. Onun ilk beytinde sağlığın önemini vurgulayan “gibi” redifli gazeline çeşitli şairler tarafından tahmisler ve taştirler yazılmıştır. Tahmis, bir gazelin her beytine üçer mısra ekleyerek onu beşer mısralık şiir haline getirme işlemidir. Taştir bir şairin gazelinin her beytinin arasına aynı vezin ve kafiyede iki veya üç mısra eklenerek yapılır. Kanûnî Sultan Süleyman'ın bu gazeline Bâkî, Âşık Çelebi, Bursalı Rahmî, Üsküdarlı Aşkî, Kâtibî, Ağazâde Örfî, Fevrî, Vusûlî, Siyâmi, Sâni'î, Ümidî, Esrâr, İyânî, Hayâlî, Sâfi, Şeyh Hasan Haydar ve Mehmed Şemseddin Ulusoy tahmis yazmıştır. Antepli Aynî ve Sermed taştir yazmıştır. Bu makalede yapılan tahmis ve taştirler değerlendirilecek; Kanûnî Sultan Süleyman'ın bu gazelinin diğer şairlere etkisi gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kanûnî Sultan Süleyman, Klasik Türk edebiyatı, tahmis, taştir.

Abstract

Sultan Suleyman the Magnificent was the 10th Sultan of the Ottoman Empire and one of its most powerful rulers. He was born in 1494 in Trabzon and completed his primary education there. He became the sanjakbeyi of Karahisar, Saruhan, and Bolu and ascended to the throne in 1520 after the death of his father, Yavuz Sultan Selim. During his 46-year reign, he gained great respect from the people with his victories. He valued scholars and poets highly, wrote poetry under the pen name Muhibbî, and created a large divan. Various poets wrote tahmises and taştires for his ghazal with the rhyme “gibi” which emphasizes the importance of health in its first couplet. *Tahmis* is the process of adding three lines to each couplet of a ghazal, making it five lines poem. *Taştir* involves inserting two or three lines with the same meter and rhyme between each couplet of a poet's ghazal. Bâkî, Âşık Çelebi, Bursalı Rahmî, Üsküdarlı Aşkî, Kâtibî, Ağazâde Örfî, Fevrî, Vusûlî, Siyâmi, Sâni'î, Ümidî, Esrâr, İyânî, Hayâlî, Sâfi, Şeyh Hasan Haydar and Mehmed Şemseddin Ulusoy wrote tahmises about ghazal of Sultan Suleyman the Magnificent. Antepli Aynî and Sermed wrote taştires. This article will evaluate these *tahmises*, *taştires* works and aim to demonstrate the influence of Sultan Suleyman the Magnificent's ghazal on other poets.

Keywords: Sultan Suleyman the Magnificent, Classical Turkish literature, tahmis, taştir.

Giriş

Klasik Türk edebiyatında nazım şekillerinden ikisi tahmis ve taştir. Tahmis, bir gazelin her beytine üçer mısra ilave ederek onu beşer mısralık nazım birimleri haline getirmektedir. İlave suretiyle meydana gelen müşterek şiirlerin en çoğunluğunu tahmisler oluşturur. Hatta kasidelerin tahmis edildiği görülmektedir (Tâhirü'l-Mevlevî, 1994, s.141). Tahmis edebiyatımızda çok kullanılmıştır. Şairler devlet büyüklerinin ya da beğendikleri şairlerin gazellerine, bazen de kendi gazellerine tahmisler söylemişlerdir (İpekten, 2009, s.100). Bir şairin gazelinin her beytine mısralar ekleyerek tahmis, tesdis gibi şiirler yazma işlemi bir yönüyle nazirenin uzantısı sayılabilir (Kurnaz, 2007, s.VI). Tahminin başarısı, tahmis edilen şiirlerle ilave edilen mısralar arasındaki anlam bütünlüğünün olmasına bağlıdır (Aslan vd, 2018, s.236). Tahmislerdeki bend sayısı, tahmis edilen beyit sayısı ile bağlantılıdır. Bazen şair tahminin sonuna kendi mısralarından oluşan bir bendi fazladan ekleyebilir (Cengiz, 1986, s.350). Tahminin ve terbinin farklı bir şekli taştir. Taştir ikiye ayırma demektir. Bir şairin gazelinin her beytinin arasına aynı vezin ve kafiye de iki mısra eklenerek yapılan murabbalara terbi-i mutarraf yada taştir denir. İki mısra arasına üç mısra eklenerek yapılanlara tahmis-i mutarraf veya taştir denir (İpekten, 2009, s.101). Gazellerine tahmis ve taştir yazılan şairlerden birisi de Muhibbî'dir.

1. Muhibbî ve Şiiri

Kanûnî Sultan Süleyman, Osmanlı Devleti'nin en güçlü padişahlarından biridir. Babası Yavuz Sultan Selim'dir. 1494'te Trabzon'da doğmuş, ilk öğrenimini Trabzon'da bitirmiş, on beş yaşında Karahisar sancakbeyi, amcası Ahmed'in karşı çıkması üzerine Bolu sancakbeyi olmuştur. 1509'da Kefe'ye gönderilmiş sonra İstanbul'da kaymakam olarak kalmıştır. 1513'te Saruhan sancakbeyliğine gönderilmiştir. Babasının vefatı üzerine 1520'de padişah olmuştur. Kırk altı yıllık saltanatı sırasında kazandığı zaferler onun halk tarafından sevilip sayılmasına sebep olmuştur. Kanûnî Sultan Süleyman, âlim ve şairlere büyük saygı göstermiştir. Yazdığı aşk, kahramanlık, heyecan, tefekkür şiirleriyle büyük bir divan oluşturmuştur. Kullandığı kelimelerin zenginliği onun zengin bir yazı diline sahip olduğunu göstermektedir (Ak, 1987, s.1-21). Muhibbî mahlasını kullanan padişahın şu şiiri çok meşhurdur¹:

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Saltanat didükleri ancak cihân gâvğâsidur
Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi

¹ Bu şiirden başka *Muhibbî Divanı*'nda "gibi" redifli şiirler de bulunmaktadır. Bunun için bkz: Ak, 1987; Yavuz ve Yavuz, 2016.

Ko bu 'ıyş u 'işreti çünkim fenâdur 'âkıbet²
Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tâ'at gibi

Olsa kumlar şağışınca 'ömrüne hadd ü 'aded
Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir sâ'at gibi

Ger huzûr itmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
Olmaya vahdet cihânda küşe-i 'uzlet gibi³

Muhibbî Divanı G.2627 (Ak, 1987, s. 763; Yavuz ve Yavuz, 2016, s.1676).

Muhibbî bu gazelinde şunları söylemektedir: Halk içinde devlet, makam, mevki gibi önem verilen bir nesne yoktur. Cihanda bir nefes sıhhat gibi olamaz. Saltanat dedikleri ancak cihan kavgasıdır. Dünyada Allah'ın birliğine kavuşmak gibi baht ve saadet olmaz. Bu yeme, içme ve eğlenmeyi bırak. Çünkü sonu fenadır, geçicidir. Bâkî, ebedî sevgili istersen ibadet gibi olamaz. Ömrün kumların sayısı kadar fazla olsa bile bu felek şişesi gibi olan dünyada bir saat gibi gelmez. Ey Muhibbî eğer huzur istersen her şeyden vazgeç. Cihanda yalnızlık köşesi gibi vahdet olmaz (Ak, 1987, s.763). Kanûnî Sultan Süleyman, bu şiirinde dünyanın geçici olduğunu söylemektedir. Hayatta iken sağlığın önemli olduğuna ve mutluluğun ise Allah'ın sevgisiyle bulunabileceğine dikkat çekmektedir. Bu şiire çeşitli şairler tarafından tahmis ve taştirler yazılmıştır.⁴ Bu çalışma yayımlanmış divanlar ve mecmualar taranarak oluşturulmuştur.⁵

2. Muhibbî'nin Bu Gazeline Yazılan Tahmisler

2.1. Bâkî

Klasik Türk edebiyatının en önemli şairlerinden biri Bâkî'dir. Bâkî 1526/7 yılında İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Mahmud Abdülbâkî'dir. 1561 yılında danışment olmuştur. Kanûnî Sultan Süleyman'ın fermanıyla Silivri Medresesi'ne müderris olmuştur. Bir yıl sonra 1564 yılında İstanbul Mahmud Paşa Medresesi müderrisliğine getirilmiştir. Padişahın nazire yazması emriyle gönderdiği gazellerini tanzir etmiş, onun ünlü gazeline tahmis yapmış ve bir kıt'a ile kendisine gönderdiği bir gazelin övmüştür. Kanûnî Sultan Süleyman'a kendisini kabul ettirmiş, ondan lütuf ve iyilikler görmeye başlamıştır. Çeşitli medreselerde (Murat Paşa, Eyüp Sultan, Sahn-ı Seman, Süleymaniye, Selimiye) müderrislik yapmıştır. 1579 yılından sonra Mekke, Medine, İstanbul kadılığına

² Çünkim] çün kim (Yavuz ve Yavuz, 2016, s.1676).

³ cihânda küşe] makâmı gûşe (Yavuz ve Yavuz, 2016, s.1676).

⁴ Muhibbî'nin bu şiirine Taşlıcalı Yahya Bey bir ta'sir yazmıştır (Çavuşoğlu, 1977, s.172-4). Ancak konu tahmis ve taştir olduğundan bu şiir değerlendirilmeye alınmamıştır.

⁵ Vezindeki aksaklıklar (*) işareti ile gösterilmiştir.

getirilmiştir. Sonra Anadolu, Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 7 Kasım 1600 tarihinde vefat etmiştir. Bâkî, döneminde sultanu’ş-şuarâ diye anılmıştır (İpekten, 1998, s.19-38). Bâkî, Kanûnî Sultan Süleyman’ın gibi redifli gazelini tahmis etmiştir (Saraç, 2019, s.444-5). Şiirin başlığı “Tahmîs-i Gazel-i Sultân Süleymân Hân”dır:

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün
Câme-i sıhhat Hudâdan halka bir hıl‘at gibi
Bir libâs-ı fâhîr olmaz cisme ol kisvet gibi
Var iken baht u sa‘âdet kuvvet ü kudret gibi
Halk içinde mu‘teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Ehl-i vahdet kâ’inâtun ‘âkil ü dânâsıdur
Merd-i fâriğ ‘âlemün mümtâz ü müsteşnâsıdur
Gör ne dir ol kim sözi gûyâ Mesîh enfâsıdur
Saltanat didükleri ancak cihân gâvğâsıdur
Olmaya baht u sa‘âdet dünyede vahdet gibi

Ṭa‘at-i Hâk mûnis-i bezm-i bekâdur ‘âkıbet
Şihhat-i cân u beden senden cüdâdur ‘âkıbet
Bâd-ı şarşardur fenâ ‘âlem hebâdur ‘âkıbet
Ko bu ‘ayş u ‘işreti çünkim fenâdur ‘âkıbet
Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya ṭa‘at gibi

‘Âlemi gözden geçürseñ eyleseñ biñ yıl raşad
Devr içinde tırmasañ görseñ hezârân nîk ü bed
Her taraftan aksa dünyâ mâlî gelse lâ-yu‘ad
Olsa kumlar şağışınca ‘ömrüne hadd ü ‘aded
Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir sâ‘at gibi

Menzil-i âsâyiş-i ‘uqbâya isterseñ vüşûl
Ḥubb-i dünyâdan ferâğat gibi olmaz toğrı yol
Şâd-mân erbâb-ı ‘uzletdür hemân Bâkî melûl
Ger huzûr itmek dilerseñ ey Muḥibbi fâriğ ol
Olmaya vahdet maḳâmı gûşe-i ‘uzlet gibi

Bâkî Divanı Mus. 3 (Küçük, 1994, s. 90-1)

Bâkî, ilk bentte Allah’tan sıhhat elbisesi, halka bir süslü elbise gibidir. Cisme o elbise gibi övünme elbisesi olmaz. Kuvvet ve kudret gibi baht ve mutluluk varken demektedir. İkinci bentte, vahdet ehli kainatın akıllı ve bilginleridir. Her şeyden vazgeçmiş olan kimse âlemin

seçilmiş ve seçkindir. O ne der gör ki sanki Mesih'in nefesleridir. Üçüncü bentte, Allah'a ibadetin sonu ebedî meclisin dostu olmaktır. Can ve beden sağlığı sonunda senden ayrılacaktır. Şiddetli esen rüzgar geçici, âlem ise ziyan olmuştur. Dördüncü bentte, âlemi gözden geçersen, bin yıl gözetlesen; zaman içinde durmasan, binlerce iyilik ve kötülük görsen; her taraftan aksa, sayısız dünya malı gelse demektedir. Son bentte Bâkî, âhirette huzur, rahat menziline ulaşmak dilersen, dünya sevgisinden vazgeçmek gibi doğru yol olmaz. Uzlet köşesine çekilen kimseler sevinçli, Bâkî ise kederlidir demektedir. Şair, bu şiirinde Mesih'ten bahsetmektedir. Mesih, Hz. İsa'nın ünvanlarından. "Hz. İsa, kendisine kitap indirilen peygamberlerden biridir. Hz. İsa'nın hastaları iyileştirme, ölüleri diriltme, dokunduğunu canlandırma (mesh, mesih), nefesinin iyileştirici özelliği ile körlerin görmesi mucizeleri vardır." (Canım, 2016, s. 204). Bâkî de Muhibbî gibi sağlığın öneminden, dünyanın ve içindeki malların geçiciliğinden ve Allah sevgisinin öneminden bahsetmektedir. Bâkî, bazı kelimeleri ortak kullanmıştır. Onun tahmisi şekil ve muhteva açısından Muhibbî'nin şiiriyle benzeşmektedir. O, Muhibbî'nin gazelini başarılı bir şekilde tahmis etmiştir.

2.2. Âşık Çelebi

Asıl adı Pir Mehmed'dir. 1520 yılında Kosova'da Prizren yakınlarındaki Vılcıtrın adlı bir köyde doğmuştur. 15 yaşlarında iken Rumeli'den İstanbul'a gelmiştir. 1541 yılında Bursa'ya gelmiş, mahkeme kâtipliği yapmıştır. Sonra Emir Sultan vakıflarına mütevellî olarak atanmıştır. 1546'da bu görevden alınca İstanbul'a geri dönmüştür. İstanbul mahkemesinde kâtip tayin edilmiştir. 1550 yılından sonra Silivri, Piriştine, Serfice, Narda ve Alaiye'ye kadı olarak atanmıştır. Kanûnî Sultan Süleyman'ın gibi redifli ünlü gazeline tahmis yazıp padişaha takdim edince onun lütfuna ulaşmış ve Niğbolu kadılığına atanmıştır. Bundan sonra Çernovi, Kıratova ve Üsküp kadılığı yapmıştır. Âşık Çelebi, Üsküp'te 1572 yılında vefat etmiştir (Kılıç, 2010, s.27-43). Âşık Çelebi'nin Niğbolu kadılığına atanmasına vesile olan tahmisi aşağıdaki şiirdir:

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
 Şihhat-i şâhî hayât-ı ' âleme ' illet gibi
 Halk şihhat diyü cân virdügi bu ni' met gibi
 Kavl-ı şâhî kâdınıñ da' vâsına hüccet gibi
 Halk içinde mu' teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihânda bir nefes şihhat gibi

Rüz irişse ehl-i divân halkı hüy hâsıdur
 Gice olsa kūs-ı nevbet gūlgul u âvâsıdur
 Bir yañadan ' Âşıkun feryâd u vâveylâsıdur
 Saltanat didükleri ancak cihân gavgâsıdur
 Olmaya baht u sa' âdet dünyede vahdet gibi

Mâsivânun terkin özge aña vardır 'âkıbet
 İtme ümmid-i ğinâ şekl-i 'anâdur 'âkıbet
 Koma istignâyı elden kim ğinâdur 'âkıbet
 Kō bu 'ayş u 'işreti çünkim fenâdur 'âkıbet
 Yâr-ı bâkî isteriseñ olmaya tã'at gibi

Meskenün sırça serây olsa gey ehl-i hıred
 Gâh evc ü geh hâziz itse mekânun nîk ü bed
 Âhir anı şarr idüp zîr ü zeber seng-i lahd
 Olsa kumlar şağışınca 'ömrüne hadd u 'aded
 Gelmeye bu şîşe-i çarh içre bir sâ'at gibi

Şâhdur çün câmi'-i âyât-ı Hâk sırr-ı Resûl
 Nutk-ı Hâkdur cân kulağıyle sözün eyle kabûl
 Naşb u 'azlinden kazânun 'Âşıkâ olma melûl
 Ger huzûr itmek dilerseñ ey Muhibbî fârig ol
 Olmaya vahdet makâmı güşe-i 'uzlet gibi

Âşık Çelebi Divanı Tah.7 (Kılıç, 2017, s.144-5)

İlk bentte Âşık Çelebi, şahların sıhhati dünya hayatına amaç, gaye gibi; halkın sağlık diyerek can verdiği bu nimet gibi; şahın sözü kadının davasına delil gibidir. İkinci bentte, gündüz erse divan ehli halkı gürültüsüdür. Gece olsa nöbet davulunun gürültü ve patırtısı olur. Bir taraftan Âşık'ın feryat ve çığlığıdır. Üçüncü bentte, Allah'tan başkasını terk etmekten özge ona son vardır. Zenginlik ümidini etme, sonu güçlük, meşakkat şeklindedir. Gönül tokluğunu elden koyma, bırakma; sonu zenginliktir. Dördüncü bentte, akıl sahiplerine ne zaman meskeni sırça saray olsa; mekanı bazen zirve bazen aşağısı, iyi ve kötü olsa; sonunda onu mezar taşı alt üst edip yere düşürür. Beşinci bentte, Allah'ın ayetlerini toplayan, peygamberin sırrı şahtır. Hakk'ın sözüdür, can kulağıyla sözünü kabul et. Ey Âşık, kaderin atamasından veya görevden almasından üzüntülü olma demektedir. Âşık Çelebi padişahın sözlerini iyi bir şekilde dinlemek gerektiğini; atamalarından veya görevden almalarından üzüntülü olmamasını söylemektedir. Şaire göre kişi sırça saraylarda bile olsa ölümü tadacaktır. Bu tahmiste şair, mesleği olan kadılığını göstermiştir. Onun hayatından kesitler bu şiirde görülmektedir.

2.3.Bursalı Rahmî

Şairin asıl adı Pîr Muhammed'dir. Rahmî, Bursa'da doğmuş, küçükken İstanbul'a gelmiştir. Babası Nakkaş Bâli'dir. İstanbul'da İskender Çelebi'ye intisap etmiş, onun vesilesi ile edebî meclislere katılmıştır. Belli bir zaman sonra Celâl-zâde Sâlih Çelebi'den eğitim almıştır. 1562-63 yılında Yenişehir'de bir medreseye müderris olmuştur. 1567-8'de

burada vefat etmiştir (Erdoğan, 2020). Bursalı Rahmî, Kanûnî Sultan Süleyman'ın bu gazelini tahmis etmiştir.

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
 'Ayš u 'işret 'ârife olmaz dem-i vuşlat gibi
 Salţanat iki cihân içinde bu hâlet gibi
 'İzzet-i bâkî hemân bir şâhdan himmet gibi
 Halk içinde mu' teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Kays kim deşt-i gamuñ peyk-i cihân-peymâsıdur
 Tâ-ezelden Leylinüñ âşüfte-i şeydâsıdur
 'Âkıbet başuñdaki bir dil-berüñ sevdâsıdur
 Salţanat didükleri ancak cihân gavgâsıdur
 Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi

Meskenüñ 'âlemde bir miñnet-serâdur 'âkıbet
 Pisterüñ hâk-i 'anâ 'ömrüñ hebâdur 'âkıbet
 Başuñ üzre seng-i hasret müttekâdur 'âkıbet
 Kõ bu 'ayş u 'işreti çünkim fenâdur 'âkıbet
 Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tâ'at gibi

Ger Süleymân gibi bir sırça sarâyı ey hıred
 Eyleyüp mesken 'aşâ-yı sıhhati idüp sened
 Yir anı kirm-i ecel irüp fenâ hayfâ meded
 Olsa kumlar şağışınca 'ömrüne hadd ü 'aded
 Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir sâ'at gibi

Rahmiyâ nakd-i kelâmuñ hâzrete bulsa vüşül
 Lâyık oldur kim anı redd itmeye dest-i kabûl
 Güş idüp bu nûkte[y]i hayretde kalmışdur 'uqûl
 Ger huzûr itmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
 Olmaya vahdet cihânda güşe-i 'uzlet gibi

Bursalı Rahmi Divanı Mus. 24 (Erdoğan, 2017, s.130-1)

İlk bentte Rahmî, ârif olana yeme, içme, vuslat zamanı gibi olmaz. İki cihanda bu hal, durum gibi saltanat olmaz. Ebedi kıymet, değer hemen bir şahtan yardım gibi olmaz. İkinci bentte, Kays üzüntü çölünün dünyayı gezen habercisidir. Ezelden beri Leylâ'nın çılgın sevdâsıdır. Âkıbet başındaki bir dilberin sevdâsıdır demektedir. Bu bentte Leyla ile Mecnun'un hikayesine atıfta bulunulmuştur. Üçüncü bentte şair, sonuçta evin âlemde bir sıkıntı sarayıdır. Yatağın güçlük toprağıdır ve ömrün boşa gitmektedir. Başının üzerinde

hasret taşı dayanaktır. Dördüncü bentte ey akıl, eğer Süleyman gibi bir sırça sarayı mesken eyleyip, sıhhat esasını senet eylese ne yazık ki fânîlik erip ecel kurdu onu yer. Beşinci bentte ey Rahmî, sözün nakdi hazrete ulaşırsa, kabul eli onu reddetmemesi uygun olandır. Akıllar bu nükteyi iştirip hayrette kalmışlardır demektedir. Şair, bu tahmiste Süleyman peygamberden bahsetmektedir. “Hazreti Süleyman, bilhassa gücü ve ihtişamı ile dikkati çeken bir peygamberdir. Babası Davut gibi hem peygamber hem de ihtişamlı bir hükümdardır.” (Şenödeyici, 2024, s.325). “Süleyman Peygamber esasına dayalı bir halde, cinlere yaptırmakta olduğu bir binanın inşaatını seyrederken ruhu kabzedilmişti. Fakat kimse onun bu durumda öldüğünü anlamamıştı. Ne zaman ki ecel kurdu bastonu yemeye başlamış ve o zaman peygamberin öldüğü anlaşılmıştı.” (Canım 2016, s.222). Şaire göre dünya Süleyman peygambere bile kalmamıştır. Ona kalmayan dünya kimseye kalmayacaktır.

2.4.Üsküdarlı Aşkî

Aşkî'nin asıl ismi İlyas'tır. Gençlik yıllarında orduya yeniçeri olarak yazılmış, 1521 yılında Kanûnî Sultan Süleyman'ın Belgrat seferine katılmış, 1534 yılına kadar padişahın yakınında bulunmuştur. Kanûnî Sultan Süleyman'ın Alman seferinde kaybolmuş ve askerlikten ayrılmak zorunda kalmıştır. Müeyyedzâde'nin Bayramî Tekkesi'ne devam etmiş, Defterdar Ebulfazl Çelebi zamanında kâtip olmuştur. Belli bir zaman sonra Mevlevî şeyhi Abdullah Efendi'ye bağlanarak Mevlevî dervîşi olmuştur. Kanûnî Sultan Süleyman'a verdiği kıta için bir ihsan almıştır. 1566'da Yenihisar'a taşınmış, burada 10 yıl yaşadktan sonra vefat etmiştir (Pala, 1988, s. IX-XIV). Şairin *Divanı* bulunmaktadır. Ayrıca *Muhtar-nâme*, *Menâzilü's-sâlikîn* ve *Delîlü's-Sâlikîn* isimli eserleri vardır. *Arûsu'l-arûz* isimli mensur eserin de ona ait olabileceği düşünülmektedir (Köksal, 2020a). Aşkî, Kanûnî Sultan Süleyman'ın bu gazelini tahmis etmiştir:

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
 Zât-ı şeh cism-i cihānuñ rûhudur râhat gibi
 Olmasun bî-rûh 'âlem cism-i bî-taşat gibi
 İ'tibâr-ı devlet-i dünyâ kurı şûret gibi
 Halk içinde mu' teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihānda bir nefes sıhhat gibi

Cây-i vahdet ehl-i 'ışkūñ künc-i istiğnâsıdur
 Mağzen-i dilde kanâ' at genc-i lâ-yüfnâsıdur
 Hubb-ı dünyâ cân u dil âyînesinüñ pâsıdur
 Saltanat didükleri ancak cihān gavğâsıdur
 Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi

Tâ'ate sa'y it ki her varuñ hebâdur 'âkıbet
 Her neşâtuñ âhiri renc ü 'anâdur 'âkıbet
 Balına el şunma dünyânuñ belâdur 'âkıbet
 Kõ bu 'ıyş u 'ışreti çünkim fenâdur 'âkıbet
 Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tâ'at gibi

Olsa her sâ'at dilünde kul hüvallahü ehad
 Kâlbüni eyler münevver nûr-ı Allâhü's-samed
 Çün akar şu gibi 'ömrüñle geçer her nîk ü bed
 Olsa kumlar şağışınca 'ömrüne hadd ü 'aded
 Gelme ye bu şîşe-i çarh içre bir sâ'at gibi

'İşkiyâ 'uzletde ol maşşûda isterseñ vuşul
 Çün kamu a'mâlüñi yazar melekler şağ u şol
 Hâk buyurmuş lutf-ı tab'ından o şâh-ı pür-uşul
 Ger huzûr itmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
 Olmaya vahdet maşâmı gûşe-i 'uzlet gibi

Üsküdarlı Aşkı Divanı 55 (Uzun, 2011, s.245-6)

İlk bentte Aşkı, şahın zâtı rahatlık gibi cihanın cisminin ruhudur. Âlem, güçsüz beden gibi ruhsuz olmasın. Dünya devletinin itibarı kuru bir görünüş gibidir. İkinci bentte, vahdet yeri, aşk ehlinin gönül tokluğu köşesidir. Kanaat, gönül mahzeninde tükenmez bir hazinedir. Dünya sevgisi can ve gönül aynasının pasıdır. Üçüncü bentte, ibadete çalış, devam et, her varın sonu ziyandır. Her sevincin sonu zahmet ve güçlülktür. Dünyanın balına el sunma, sonu belâdır. Dördüncü bentte her saat dilinde kulhüvallahü ehad olsa, samed olan Allah'ın nuru kalbini aydınlatır. Çünkü her iyi ve kötü ömrün ile akarsu gibi geçer. Beşinci bentte ey Aşkı, o amaca kavuşmak istersen yalnızlıkta ol. Çünkü melekler yapmış olduğun işlerini sağdan ve soldan yazarlar. O usul bilen şah! Allah yaradılışının lütfundan buyurmuştur demektedir (Uzun, 2011, s.768-9). Şair, Muhibbî'nin şiirindeki bazı kelimeleri tekrar kullanmıştır. Konu olarak ona yaklaşmıştır. İhlas suresinden ayetlerden alıntı yapmıştır.

2.5. Kâtibî (Seydî Ali Reis)

İsmi Seyyid (Seydi) Ali'dir. İstanbul'da doğmuştur. Babası Hüseyin Reis'tir. Galata'da azablar kâtipliği yaptığı için Kâtibî mahlasını almıştır. Denizcilikte tersane kethüdalığına kadar yükselmiştir. Rodos Seferi, Preveze Savaşı, Trablusgarp seferi gibi pek çok deniz savaşına katılmıştır. Hayatının büyük kısmı savaşlar, zindan hayatı ve esaretle geçmiştir. 1557'de Diyarbakır tımar defterdarlığına, 1560'ta Galata'da hassa gemilerinden birinin reisliğine getirilmiştir. Bu görevinden emekli olmuştur. 1562 yılında vefat etmiştir (Köksal, 2020b). Galata'da yaptırdığı konağı, dönemin şairlerince mahfil olarak

kullanılmıştır. Astronomi ve denizcilikle ilgili eserlerle dikkat çekmiştir (Kaplan ve Efe, 2020, s.263). Şairin *Mir'âtü'l-Memâlik*, *Mir'ât-ı Kâ'inât*, *Kitâbu'l-Muhît fî İlmi'l-Eflâk ve'l-Buhûr*, *Hülâsatu'l-Hey'e*, *Risâle-i Zâtü'l-Kürsî* ve *Divan*'ı bulunmaktadır (Gedik, 2024, s.28-39). Kâtibi, Kanûnî Sultan Süleyman'ın şiirini tahmis etmiştir:

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Var mıdur bir maṭlabı ḥalkuñ 'aceb rif'at gibi
Yanlarında hiç mu'azzez nesne yok vüs'at gibi
Ğalibâ dünyâya rağbet herkese 'âdet gibi
Ḥalk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıḥḥat gibi

Ṭotalum dehrüñ kişi Keyḥusrev ü Dârâsıdur
Ṭâq-ı Kısra ḳaşr-ı Ḳayşer menzil ü me'vâsıdur
Biñ yaşarsa menzili âḥir 'adem şaḥrâsıdur
Salṭanat didükleri ancak cihân ğavġâsıdur
Olmaya baḥt u sa'âdet dünyede vaḥdet gibi

Bilmiş ol çarḥuñ işi saña cefâdur 'âkıbet
Râġıb olma mâl u mülki bî-beḳâdur 'âkıbet
Ġıybeti terk eyle dünyânuñ hebâdur 'âkıbet
Ḳo bu 'ıyş u 'işreti çünkim fenâdur 'âkıbet
Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya ṭâ'at gibi

Eyleme evḳâtuñı zâyi' gel ey şâḥib-raşad
Fa'ide yokdur saña eflâk u encümden ebed
İrişür bir gün ecel yokdur felâḥa hîç meded
Olsa ḳumlar şaġışınca 'ömrüñe [ḥadd] ü 'aded
Gelmeye bu şîşe-i çarḥ içre bir sâ'at gibi

İRmege Ḥaḳḳa ser-i ... gibi olmaz toġrı yol⁶
Çıkma ol yoldan eger maḳşûda istersen vuşûl
Kâtibî besdür ḳanâ'at ehline künc-i ḥamûl
Ger ḥuzûr itmek dilerseñ ey Muḥibbî fâriġ ol
Olmaya vaḥdet maḳâmı küşe-i 'uzlet gibi
Kâtibî Dîvânı Mus.7 (Gedik, 2024, s.80-1)

⁶ Burada ... nokta ile gösterilen yer *Divan*'da okunamamıştır.

Kâtibî ilk bentte halkın acaba makam, mevki gibi bir isteği var mıdır? Yanlarında bolluk, zenginlik gibi değerli bir nesne yoktur. Galiba dünyaya rağbet etmek herkeste âdet gibidir. İkinci bentte varsayalım kişi dünyanın Keyhusrev ve Dârâ'sıdır. Kisra'nın kubbesi, Kayser'in sarayı onun menzili ve yurdudur. Bin yıl yaşarsa bile varacağı menzil yokluk sahrasıdır demektedir. "Keyhusrev, Fars hükümdarlarından, 60 yıl padişahlık yapmıştır. Olağanüstü yeteneklere sahip kahramandır. İnsanların gönlünden ve zihninden geçenleri okuması, amcası Feriburz'un fethedemediği Cadılar Ülkesini olağanüstü yetenekleri sayesinde ele geçirmesi bunlardan bazılarıdır." (Zavotçu, 2013, s.429). Üçüncü bentte feleğin işinin sonu sana eziyet, cefa etmektir, bilmiş ol. Mal ve mülke çok hevesli olma, sonu geçicidir. Gıybeti, dedikoduyu terk et, dünyanın sonu boşa gider. Dördüncü bentte ey akıl, gözlem sahibi vakitlerini boşa harcama. Sana felek ve yıldızlardan ebedî olarak fayda yoktur. Bir gün ecel erişir felaha, mutluluğa hiç medet yoktur. Beşinci bentte Allah'a ermek istersen ... gibi doğru yol yoktur. Eğer amacına ulaşmak dilersen o yoldan dışarı çıkma. Kâtibî, kanaat ehline tahammül, sabır köşesi yeter. Şair, Fars hükümdarlarından Keyhusrev, Dârâ gibi ömrü olsa bile sonunun olduğunu söylemektedir.

2.6.Ağazâde Örfî

Örfî, 1704 yılında Edirne'de dünyaya gelmiştir. Örfî, Bostancı Ocağı'nda ustalık ve bölükbaşılık yapmıştır, kethüdalığa yükselmiştir. 1728 yılında Lüleburgaz'daki evkaf mütevelliliğine getirilmiştir. 1730 yılındaki isyanda bu görevinden alınmıştır. Sonra Edirne Gümrük Eminliği'ne atanmıştır (Albayrak, 2009, s.2). Örfî, önce eşini sonra dört çocuğunu kaybetmiştir. Bu nedenle büyük üzüntü çekmiştir. 1778 yılında vefat etmiştir. Mezarı Edirne'dedir. Eserleri *Dîvân*, *Mahabbet-nâme*, *Leylâ ile Mecnun*, *Mevhûmü't-Tevârih* ve *Edirne Tarihçesi*'dir (Turan, 2020). Örfî de Kanûnî Sultan Süleyman'ın bu gazelini tahmis etmiştir. Şiirin başlığı "Gazel-i Hudâvendigâr-ı Sâbık Merhûm Sultân Suleymân Hân Tâbeserâh tahmîs-i 'Örfî" dir:

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
 Er iseñ ziyetle kılma kendüni 'avret gibi
 Hâk Resûlün hükümüdür gûş et anı hikmet gibi
 Şöhret-i dünyâyı terk [et] yakmasın âfet gibi
 Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Bî-sebât çerh-i kec-rev herkesiñ rü'yâsıdır*
 Mü'miniñ siccinidir kâfirleriñ me'vâsıdır
 'İzz ü câhâ tâlib olmak nefsiñ iğvâsıdır
 Saltanat dedikleri ancak cihân ğavġâsıdır
 Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi

Fikr et encâm-ı şafâyı pür-cefâdır 'âkıbet
 Olmañ ten perver vücûdun bir yañadır 'âkıbet
 Bu habâb-ı 'âlemiñ zevkı hevâdır 'âkıbet
 Kõ bu 'ayş u 'işreti çünkim fenâdur 'âkıbet
 Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tâ'at gibi

Câmi'iyet hâşıl eyle ey dil-i şeydâ meded
 Çün güzâr eder 'ömür etme reh-i mañbûba sed
 Çünkü taqdir-i Hudâvend-i ezeldir tâ ebed
 Olsa kumlar şağışınca 'ömrüne hadd ü 'aded
 Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir sâ'at gibi

Mâsivâ çıksın gönûlden olasın merd-i vuşûl
 'Örfiyâ olsun diliñde dâ'imâ hubb-i Resûl
 Güşe-giri-i hamulide ola şâyed kabûl
 Ger huzûr etmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
 Olmaya vañdet maqâmı güşe-i 'uzlet gibi

Ağazâde Örfî Divanı Thm.2 (Albayrak, 2009, s.219-220)

İlk bentte Örfî, er isen kendini kadın gibi süsleme. Allah Resulünün hükmünü hikmet gibi dinle. Dünya şöhretini terk et, âfet gibi seni yakmasın. İkinci bentte, kararsız, eğri gidişli felek, dünya herkesin hayalidir. Müminlerin cehennemi, kâfirlerin ise me'va cennetidir. Rütbe ve makamlara talip olmak nefsinin baştan çıkmasıdır. Üçüncü bentte, düşün, safânın sonu cefa ile doludur. Bedenini seven olmayın, vücudun bir yanadır. Bu âlemin kabarcığının zevkinin sonu hava gibidir, geçicidir. Dördüncü bentte, ey çılgın gönül, medet eyle, toplayıcı ol. Çünkü ömür geçmektedir, sevgilinin yoluna engel olma. Çünkü ebedî olarak ezelden Allah'ın takdiridir. Beşinci bentte, kavuşmak istersen Allah'tan başkasını gönülden çıkar. Ey Örfî, daima gönlünde Resulullah'ın sevgisi olsun. Sabırlı bir şekilde köşene çekil, münzevi bir durumda ol demektedir. Örfî, herşeye rıza göstermek gerektiğini, Allah'ın ve Resul'ün sevgilerinin sürekli gönülde olmasını söylemektedir.

2.7. Fevrî

Osmanlı akınlarında Anadolu'ya getirilen Fevrî, Ahmed ismini almıştır. Çeşitli âlimlerden dersler alan Fevrî, 1547'de Edirne'de müderris olmuştur. Mahmud Paşa ve Vize Medreseleri'nde çalışan Fevrî, 1552'de Kanuni Sultan Süleyman'ın yapmış olduğu Nahcivan Seferi'ne katılmıştır. Seferden döndükten sonra Bursa'da Kaplıca ve Hüdâvendigâr Medreseleri'nde, İstanbul'da Atik Ali Paşa, Hânkâh, Haseki Sultan Kariye ve Sultaniye Medreseleri'nde müderrislik yapmıştır. 1567'de Semâniye Medreseleri'nde, 1569'da Şam kadısı ve Sultan Süleyman Medresesi müderrisi olmuştur. 1570'de Şam'da

vefat eden şair buraya gömülmüştür (Kalpaklı, 1991, s.32). Fevrî'nin bu tahmisi *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki By936 Numaralı Şiir Mecmuası'nda ve Fevrî'nin Divanı'ndadır* (Fevrî, 1570, v.81a-b). Mehmet Kalpaklı tarafından yapılan tezde 2. bent verilmiştir (Kalpaklı, 1991, s.27). Şiirin başlığı "Tahmîs-i Mevlânâ Fevrî" dir.

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
 Hâkka lâıyık kâr yok ihlâş ile tâ' at gibi
 Bendeye olmaz şeref 'arz-ı 'ubüdiyyet gibi
 'İzz dârına sebep yok 'ilm ile hikmet gibi⁷
 Halk içinde mu' teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Hâne-i dilden ğubâr-ı mâsivâyı sil süpür
 Fakrî fahr it kıl derûnuñ nûr-ı tevhid ile pür⁸
 Geç riyâsetden söz esle gerçi kim el-hakku mür
 Salânat didükleri ancak cihân ğavġasıdur
 Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi

Zâhidâ 'uzlet-ğüzîn ol eyle kesb-i ma' rifet
 Ğirre olma lâ-beğâdur 'izz ü câh u salânat
 Serde hûş u dilde cûş u kıanda kıalmaz 'âfiyet
 Kıo bu 'ıyş u 'işreti çün kim fenâdur 'âkıbet
 Yâr-i bâkı ister iseñ olmaya tâ' at gibi

Şâh-ı dehri zinde itsün tâ ebed Hayy u Şamed
 Âsitân-ı rub' -ı meskûn ehline kılsun sened
 Kıldı çün tûl-ı emel bu beyt ile bâbını sed⁹
 Olsa kıumlar şaġışınca 'ömrüne kıadd ü 'aded
 Gelmeye bu şîşe-i çarh içre bir sâ' at gibi

Fevriyâ keşretde kıalma kııl yirün künc-i kıamûl
 Hem-zebânûñ kıavl-i Hâkık it hem-demün fi'l-i Resûl

⁷ Hâkka lâıyık kâr yok ihlâş ile tâ' at gibi
 Bendeye olmaz şeref 'arz-ı 'ubüdiyyet gibi
 'İzz dârına sebep yok 'ilm ile hikmet gibi]
 'Âkıbet dervîş-i dil-rîşe ulu ni'met gibi

Şâha tedbîr-i merâc-ı memleket zağmet gibi
 Ol tábîb-i cân ne dir ġör şî'ri hep hikmet gibi (Fevrî, 1570, v.81a).

⁸ Derûnuñ] dününi (Limon, 2002, s.229).

⁹ Bâbını] beyti [mi] (Limon, 2002, s.230).

Gör ne dir irşād idüp sultān-ı erbāb-ı kabûl
 Ger huzûr itmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
 Olmaya vaḥdet maḳâmı gûşe-i ‘uzlet gibi
 (Limon, 2022, s.229-30; Fevrî, 1570, v.81a-b)

Fevrî, ilk bentte ihlas ile ibadet etmek gibi Hakk’a layık faydalı bir iş yoktur. Kullara ileri derecede ibadet gibi şeref olmaz. Büyüklük evine ilim ile hikmet gibi sebep yoktur. İkinci bentte gönül evinden Allah’tan başkası olan tozu sil süpür. Fakirlikle övün, içini tevhit nurunla doldur. Lider olma hevesini bırak, söz dinle, gerçi ki bu acıdır. Üçüncü bentte ey zahit, marifet kazanmak istiyorsan yalnızlık köşesine çekil. Gururlu olma; izzet, makam, saltanat ebedi değildir. Başta akıl, gönülde coşku, kanda afiyet kalmaz. Dördüncü bentte Hayy u Samed olan Allah dünyanın padişahını ebediyete kadar zinde etsin. Dünyanın kara olan dörtte bir kısmının ehline senet kılsın. Çünkü arzu, istekler bu beyit ile kapını kapattı. Beşinci bentte ey Fevrî! Kesrette kalma, yerini sabır köşesi kıl. Aynı dili konuşanlarla Resul’ün fili gibi Hakkın sözünü dost et. Râzı olma erbabının sultanı irşat edip gör ne söyler demektedir. Fevrî, gazeli tasavvufi unsurlarla tamamlamış, tahmisini oluşturmuştur.

2.8. Vusûlî

Vusûlî’ye ait bir tahmis *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Mc_Yz_K0554 Numaralı Mecmu’a-i Eş’âr*’dadır. Kaynaklarda 3 tane Vusûlî vardır. İlki Vusûlî Mehmed’dir. Babası Küçük Bali Paşa’dır. Kaynaklarda cengaver, cesur bir kişi olduğu anlatılmaktadır. 1592 yılında vefat etmiştir. *Divanı* bulunmaktadır (Taş, 2008, s. 29-33). Ancak yayımlanan bu eserde aşağıdaki tahmis yoktur. İkincisi Hamza Vusûlî’dir. Müderrislik ve kadılık yapmıştır. 1594 yılında vefat etmiştir (Kılıç, 2020). Üçüncü şairin ismi Mehmed Vusûlî’dir. Abdi Ağa’nın oğludur. 1523 yılında doğmuştur. Çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır. 1567 yılında İstanbul’da kadı, 1568 yılında Anadolu kazaskeri olmuştur. İstanbul’da 1590 tarihinde vefat etmiştir (Karagözlü, 2020b). Bu şiirin Vusûlî’lerden birine ait olduğu söylenebilir. Şiirin başlığı “Gazel-i Muhibbî Tahmîs-i Vusûlî”dir.

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün
 Vaşl-ı Hâḳḳa çâre yokdur gerçi kim ‘uzlet gibi
 Olmaya ‘uzlet cihânda gûşe-i ḫalvet gibi
 Ehl-i ḫâle rāḫat-ı rūḫ olmasa vuşlat gibi
 Hâḳḳ içinde mu‘teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıḫḫat gibi

Ger ḫâḳḳat dürrin isterseñ gönül deryâsıdur
 Şevḳ-i ‘ilm ü ma‘rifet cümle anuñ sevdâsıdur

Terk-i dünyâ eyleyen cennet anuñ me'vâsıdur
 Salânat didükleri ancak cihân gâvğâsıdur
 Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi

Gice gündüz tırışup kesb eyle 'ilm ü ma'rifet
 Cehli tarh eylemeyenler kalısar şeytân-şıfat
 Dâ'imâ nûş eyleye zehrin cihânun 'âfiyet
 Qo bu 'ıyş u 'ışreti çünkim fenâdur 'âkıbet
 Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tâ'at gibi

Nefse uyup her zamân gel bâb-ı Hakkı itme sed
 Varacağın yiri anup kıl u kâli eyle red
 İrmeye hiç kimseden ol dem saña cidden meded
 Olsa kumlar şağışınca 'ömrüne hadd ü 'aded
 Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir sâ'at gibi

Ey Vusûli ister iseñ cân u dilden Hakkâ yol
 Ol tarîkı gözleyüp kâmil mükemmel ara bul
 Pâdişâh-ı dehr iken irşâd-ı hilâk ider ol
 Ger huzûr itmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
 Olmaya vahdet makâmı küşe-i 'uzlet gibi

(Akıllı, 2023, s.146-7).

Vusûli, ilk bentte Allah'a kavuşmak için yalnızlığa çekilmek gibi bir çare yoktur. Cihanda halvet köşesi gibi yalnızlık olmaz. Hâl ehline ruhun rahatı vuslat gibi olmasa demektedir. İkinci bentte eğer hakikat incisini istersen gönül deryasıdır. İlim ve marifet isteği bütünüyle onun sevdasıdır. Dünyayı terk eyleyene Cennet onun yurduudur. Üçüncü bentte gece gündüz çalışıp ilim ve marifet kazan. Cehaleti bırakmayanlar şeytan sıfatlı olarak kalacaklar. Âfiyet olarak daima dünyanın zehrini içerler. Dördüncü bentte nefsine uysan da her zaman gel, Allah'ın kapısını kapatma. İleride varacağın yeri hatırlayıp dedikoduyu bırak. O zaman hiç kimseden yardım gelmez. Beşinci bentte ey Vusûli, can ve gönülden Allah'a ulaşmak dilerseñ, o yolu gözetleyip mükemmeli, noksansız olanı ara bul. O dünya padişahyken yaratılmış olanları irşat eder. Şair, yalnızlığı, dünyayı terk etmenin önemini, cehaletin kötülüğünü vurgulamaktadır.

2.9. Siyâmî

Şairin asıl Mehmed Ali'dir. Galatalıdır. Divan katipliği yapmıştır. Mısır'a giderek Şeyh İbrahim Gülşeni'ye bağlanmış, sonra bu yoldan ayrılmıştır. İstanbul Kasımpaşa'da yaşamıştır (Atik Gürbüz, 2020). Şairin *Antakya Şehrengizi* ve *Divan*'ı bulunmaktadır (Albayrak Sak, 2019, s.16-19). *Paris Millî Kütüphanesi* 380 Numaralı *Şiir Mecmuası*'nda

Siyâmî, Kanûnî Sultan Süleyman'ın gazeline tahmis yapmıştır. Bu şiir yayımlanan *Divan*'da bulunmamaktadır (Albayrak Sak, 2019). Bu şiirin onun divanına almadığı veya başka bir Siyâmî'ye ait olduğu söylenebilir.

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
 Bulmadım evreng-i rāḥat mesken-i 'uzlet gibi
 Görmedim semt-i sa' âdet mülket-i vaḥdet gibi
 Dehr-i dünün levt (ü) let devlet-i miḥnet gibi
 Halk içinde mu' teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihānda bir nefes sıḥḥat gibi

Lezzet-i dünyâyı ko balı belādır 'ākıbet
 Sākî-i devrān anma bî-vefādır 'ākıbet
 Gülşen-i bezm-i vücūdun bî-beḳādır ['ākıbet]
 Ko bu 'ayş u 'işreti çünkim fenādur 'ākıbet
 Yār-i bākî ister iseñ olmaya ṭā'at gibi

Gün yüzün çarḥın bugün mihr-i cihān-ārāsıdır
 'Anber-eşān zülfün ey meh başımın sevdāsıdır
 Mest iden cān u dili la'l-i lebün şahbāsıdır
 Salṭanat dedükleri ancak cihān ḡavḡāsıdır
 Olmaya baḥt u sa' âdet dünyede vaḥdet gibi

Dehr-i dün-perver ḡamından dostlar öldüm meded
 'Aksine dönmüşdürür çarḥ-ı murādım tā ebed
 Bākî kalmaz kimse ey dil sen kayırma nik ü bed
 Olsa kumlar şaḡşınca 'ömrüne ḥadd ü 'aded
 Gelmeye bu şişe-i çarḥ içre bir sā'at gibi

Ey Siyâmî gir ṭarîk-i Hakkā pendim kıl kabûl
 Dā'reñ gözle hevāñı bil budur[ur] hem u[şül]
 Diñlegil kânün-ı şāh-ı 'aşk kesb ola vuşul
 Ger ḥuzûr etmek dilerseñ ey Muḥibbî [fāriḡ ol]
 Olmaya vaḥdet cihānda ḡuşe-i 'uzlet gibi

(Küçük, 2024, s.240-1)

Siyâmî, ilk bentte yalnızlık evi gibi rahat tahtı bulmadım. Vahdet, teklik mülkü gibi mutluluk semti görmedim. Alçak dünyanın sıkıntı devleti dayak gibidir. İkinci bentte dünyanın lezzetini bırak, onun balının sonu beladır. Dünyanın sākîsini anma, onun sonu vefasızdır. Vücudunun meclisinin gül bahçesi ölümsüz değildir. Üçüncü bentte güneş yüzün feleğin bugün cihanı süsleyen güneşidir. Ey ay gibi olan sevgili! Senin anber saçan

saçların başımın sevdasıdır. Canı ve gönlü sarhoş eden kırmızı dudaklarının şarabıdır. Dördüncü bentte dostlar, alçak dünyanın üzüntüsünden öldüm yardım edin. İstek çarkı ebediyete kadar aksine dönmüştür. Ey gönül iyi ve kötü kaygısını sen çekme, hiç kimse bâkî olarak burada kalmaz. Beşinci bentte ey Siyâmî, Hakk'ın yoluna gir, öğüdümü kabul et. Daireni gözle, isteklerini bil, usûl budur. Aşk şâhının kanununu dinle, ona kavuşmayı kazan demektedir. Siyâmî, bu tahmininde gazelin 2. ve 3. beyitlerinin yerini değiştirmiştir. O, üçüncü bentte sevgilisini aya, yüzünü güneşe benzetmektedir. Burada Muhibbî'nin şiirinden farklılaşmaktadır.

2.10. Sâni'î

Sâni'î mahlaslı bir şaire ait olan tahmis *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No:T 1532'de Kayıtlı Şiir Mecmuası*'ndadır. Kaynaklarda 3 tane Sâni'î vardır. İlkini asıl adı Mahmud'dur. Mülazım olmuştur. 1571-2 yılında vefat etmiştir (Kaplan, 2020b). İkinci Sâni'î'nin asıl adı Mehmed olup tabip şairlerdendir. Edirne'de doğmuştur. Tıp ilmini tahsil ettikten sonra İstanbul Saraçhane'de hekimlik yapmıştır. 1585 yılında vefat etmiştir (Aksoyak, 2020d). Üçüncüsü İstanbulludur. Ahdî, tezkiresini yazdığı zamanda danışmend idi. Şiirleri âşıkânedir (Aksoyak, 2020e). Sâni'î Kanûnî Sultan Süleyman'ın bu şiirine tahmis yazmıştır. Bu şiir bu Sâni'î'lerden birine ait olabilir.

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Zîneti deyr-i cihânun bir kırı şüret gibi
Şevketi dehrün hemân bir iki gün şöhret gibi
Görmedüm maqbûl-i 'âlem gerçi kim 'uzlet gibi
Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Ol şehensâh-ı muzafer 'âlemün Dârâ'sıdur
Dâfi'-yi şûr u şakîdür mü'minün hem-pâsıdur
Rûz u şeb tedbir ü fikri memleket sevdâsıdur
Salânat didükleri ancak cihân gavgâsıdur
Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi

Bâde-yi zevk u şafâ zehr-i belâdur 'âkıbet
Sürdügün cânân ile demler hebâdur 'âkıbet
Çün habâb-âsâ bu 'âlem bî-bekâdur 'âkıbet
Ko bu 'iş ü 'işreti çünkim fenâdur 'âkıbet
Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tâ'at gibi

Eyleme dergâh-ı Hâkdan gayrı ey dil sened
'Âkıl iseñ kimseye dünyâ için itme hâsed

Âsmân olsa yirüñ mânend-i 'Îsî tâ ebed
 Olsa kumlar şağışınca 'ömrüne hadd ü 'aded
 Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir sâ'at gibi

Şâni'î dünyâ gamından olmayın dirseñ melûl
 İhtiyâr it 'ömrün olduğça yûri geç hamûl
 'Âlem-i keşretten el çek vahdeti eyle kabûl
 Ger huzûr itmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
 Olmaya vahdet makâmı gûşe-i 'uzlet gibi

(Yılmaz, 2018, s.444-5)

Şâni'î ilk bentte cihân âleminin süsü, kuru bir sûret gibidir. Dünyanın şevketi, büyüklüğü hemen bir iki gün şöhrat gibidir. Gerçi âlemde yalnızlık gibi makbul olan görmedim. İkinci bentte o zafer kazanan şahların şahı, âlemin Dârâ'sıdır. Yaramazlıkları, kötülükleri ortadan kaldırandır ve müminlerin arkadaşıdır. Gece gündüz tedbiri, düşüncesi memleketin sevdâsıdır demektedir. "Dârâ İran'ın Keyaniyan sülalesinin dokuzuncu ve sonuncu hükümdarıdır. İskender'le yaptığı büyük muharebede mağlup olmuş ve kaçarken ölmüştür. Keyaniyan sülalesi bu suretle sona ermiştir." (Levend, 1980, s.161). Şair, üçüncü bentte zevk ve safâ kadehinin sonu bela zehridir. Sevgili ile sürdüğü zamanların sonu ziyan olur. Çünkü hava kabarcığı gibi bu âlemin sonu geçicidir. Dördüncü bentte ey gönül Allah'ın dergahından başkasına dayanma. Akıllı isen dünya için kimseye haset etme. Yerin Hz. İsa gibi ebedi olarak gökyüzü bile olsa. Beşinci bentte Şâni'î dünya üzüntülerinden mahzun olmayayım dersin ömrün olduğça bunlara katlan, sabırlı ol, yürü geç. Çokluk âleminden el çek, vahdeti, tekliği kabul eyle demektedir. Şair, padişahını Dârâ'ya benzetmektedir. Bunun yanında Hz. İsa'nın gökyüzüne çıkarılmasına telmihte bulunulmuştur.

2.11. Ümîdî

Ümîdî mahlaslı bir şair Kanûnî Sultan Süleyman'ın bu şiirini tahmis etmiştir. Şiir *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu Mnz 579 Numaralı Şiir Mecmuası*'ndadır. Eser üzerine çalışan Mahmut Camcı, tezkirelerde 7 tane Ümîdî'nin olduğunu belirtmiştir. Ancak bu şiirin hangi Ümîdî'ye ait olduğu konusunda kesin karar bildirmemiştir (Cancı, 2022, s.71-2). İlk Ümîdî'nin asıl adı Ahmet'tir ve İstanbul'da doğmuştur. Mülazım olmuştur. 1571'de vefat etmiştir. İkincisi Merzifon'da doğmuştur. Asıl adı Recep'tir. Mülazım olmuş, İstanbul'da imamlık yapmıştır. 1610'da vefat etmiştir. Üçüncüsü Edirne'de doğmuş, 1702/3'de vefat etmiştir. Dördüncüsü İstanbul'da doğmuştur. Danişment imiş. Beşincisi Isparta'da doğmuştur. Asıl adı Abdurrahim olup kadı olmuştur. Altıncısının babası Kapudan Salih Paşa'dır. Babası gibi denizci ve paşa olmuştur. Yedincisi Kızanlık kasabasında doğmuştur. Asıl adı Ahmet'tir. İstanbul'da şeyh ve vaiz olmuştur (İpekten

vd., 1988, 511-2). Bu şiir onlardan birisine ait olabilir. Şiirin başlığı “Tahmîs-i Ümîdî Berây-ı Gazel-i Muhibbî”dir.

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün
 Tâk-ı eyvân-ı felek dâr-ı gam ü mihnet gibi
 Şah-n-ı şah-râ-yı cihân bir vâdî-i hayret gibi
 ‘İzzet ü câh-ı celâli bâ‘ iş-i zillet gibi
 Halk içinde mu‘teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Nevbet-i şâhı cihânuñ bir kuru gavğâsıdur
 Tâc-ı devlet didüğün derd-i serün mînâsıdur
 Güşe-i râhat gedânuñ künc-i istiğnâsıdur
 Salânat didükleri ancak cihân gavğâsıdur
 Olmaya baht u sa‘âdet dünyede vahdet gibi

Gırre olma dehr-i dūna bî-vefâdur ‘âkıbet
 Manşib u câhı anuñ bād-ı hevâdur ‘âkıbet
 Şâhidi bezm-i şafâsından cüdâdur ‘âkıbet
 Ko bu ‘ıyş u ‘işreti çün ki fenâdur ‘âkıbet
 Yâr-i bâkî ister iseñ olmañ tâ‘at gibi

Encüm-âsâ seyr-i eflâk eyleyüp kılmañ raşad
 Dehr ider âhır raşad-gâhuñ senün çâh-ı lahd
 Berr ü bahri Hızır-veş yilseñ yürüseñ tâ ebed
 Olsa kumlar şağışınca ‘ömrüne hadd ü ‘aded
 Gelmeñ bu şişe-i çarh içre bir sâ‘at gibi

Ey Ümîdî menzil-i maşşûda isterseñ vüşul
 Olmaya râh-ı tarikat gibi aña toğru yol
 Keşret-i dünyâyı terk it vahdeti eyle kabûl
 Ger huzûr itmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
 Olmaya vahdet maşşâmı gūşe-i ‘uzlet gibi

(Camcı, 2022, s.147-8)

Ümîdî ilk bentte felek köşkünün kubbesi, üzüntü, sıkıntı evi gibidir. Cihan sahrasının sarayı bir hayret vadisi gibidir. Yüce makam ve kuvvet, alçaklık sebebidir. İkinci bentte padişah nöbeti cihanın bir kuru kavgasıdır. Devletin tacı dediğin başın derdinin şişesidir. Dilencinin rahat köşesi, gönül tokluğu köşesidir. Üçüncü bentte gururlu olma, alçak dünyanın sonu vefasızlıktır. Yüksek makam ve mevkileri sonunda hevâ rüzgarı götürür. Şâhidi safâ meclisinden uzak olmaktır. Dördüncü bentte yıldız gibi felekleri seyr eyleyip

gözlesen bile dünya sonunda gözlem yerini mezar çukuru yapar. Hızır gibi karaları ve denizleri ebede kadar yürüsen, koşsan bile. Beşinci bentte ey Ümîdî, amacının menziline ulaşmak dilerse tarikat yolu gibi doğru bir yol olmaz. Dünyanın çokluğunu terk et, vahdeti, tekliği kabul eyle demektedir. Şaire göre insanın ömrü âb-ı hayatı içerek ölümsüzlüğü kazanan Hızır gibi olsa bile ona bir saat bile gelmez demektedir.

2.12. Esrâr

Esrâr'a ait tahmis *Milli Ktp.Yz.A.1641 numaralı Gencîne-i Eş'âr isimli Musammat Mecmuası'ndadır*. Tezkirelerde 2 tane Esrâr mahlaslı şair bulunmaktadır. İlki Esrâr Dede'dir. Asıl adı Mehmed olup, İstanbul'da doğmuştur. Babasının adı Ahmed-i Bî-zebân'dır, Şeyh Gâlib'in sohbetine katılıp Mevlevîliğe bağlanmıştır. Esrâr Dede, 1796'da bir mirac gecesi vefat etmiş, Galata Mevlevihânesi'nin mezarlığına defn edilmiştir. *Divan'ı* yayımlanmıştır (Horata, 2019, 4-25). Ancak bu şiir, divanda bulunmamaktadır. İkincisi ise Enderunlu Esrâr'dır. Enderun'da yetiştiği için bu ad verilmiştir. Aydınöğulları tekkesinde hayatını geçirmiş, burada 1843 yılında vefat etmiştir (Arslan, 2020a).

Bu tahmis Esrâr Dede'nin *Dîvânı*'na almadığı veya Esrâr mahlasını kullanan diğer şaire aittir demek mümkündür. Şiirin başlığı "Gazel-i Muhibbî Tahmîs-i Esrâr"dır.

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
 Ân iken bu devlet-i dünyâ dem-i vuşlat gibi
 Anı örten cism-i câna perde-i gâflet gibi
 Bü'l- 'aceb kim görünürken hâbda lezzet gibi
 Halk içinde mu' teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Zevkin iden 'âlemün bir rind-i bî-pervâsıdur
 Mu'trib-i bezm-i ferâğı şüfî hü u hâsıdur
 Hoş dimiş inşâf mülkinün o kim a' lâsıdur
 Saltanat didükleri ancak cihân gâvğâsıdur
 Olmaya baht u sa' âdet dünyede vahdet gibi

Gündüz olsañ bir kiş 'işle gerdün-menzilet*
 Rüz u şeb hâşıl-ı 'işret saña olsa maşlaḥat
 Gice bir mähile 'işret kılsa keyvân*
 Kı bu 'iş ü 'işreti çünkim fenâdur 'âkıbet
 Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tã'at gibi

Olup İskender mişâli tãlib-i 'ömr-i ebed
 Olsa 'İsî gibi eyyâm-ı ḥayâtuñ lâ-yu'ad
 Hızırveş âb-ı ḥayât içüp ger iy şâhib-ḥıred

Olsa kumlar şağışınca ‘ömrüne hadd ü ‘aded
Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir sâ‘at gibi

Zevk-i Esrâr ile vahdet semtine bulduñsa yol
Vaşl-ı dil-berden ne mesrûr ol ne hicrândan melûl
Mâ-şaşal künc-i ferâğını idüben sen kabûl
Ger huzûr itmek dilerseñ iy Muhibbi fâriğ ol
Olmaya vahdet makâmı gûşe-i ‘uzlet gibi
(Direkli, 2022, s.690-1)

Esrâr, ilk bentte bu dünya devleti, vuslat zamanı gibi bir an iken; onu örten cana gaflet perdesi iken, çok tuhaf ki uykuda lezzet gibi görünürken demektedir. İkinci bentte âlemin zevkini çıkaran korkusuz bir rinttir. Vazgeçme meclisinin çalgıcısı sûfinin sesidir. İnsaf mülkünün o ki yücesidir diyen hoş demiş. Üçüncü bentte gündüz olsa rütbesi yüksek olan bir eğlence ile gece gündüz işret sana izin verilse; Zuhâl gezegeni gece bir ay yüzlü ile eğlense demektedir. Dördüncü bentte İskender misali ebedi ömre talip olup, İsa gibi hayatın günleri çok olsa, ey akıl sahibi Hızır gibi ölümsüzlük suyunu içsen demektedir. Beşinci bentte Esrar’ın zevkiyle vahdet semtine yol bulduysan, gönül alan sevgiliye kavuşmaktan ne mutlu, ne de ayrılığından üzgün ol. Sözün özü vazgeçme köşesini sen kabul eyle demektedir. Esrâr burada İskender’in ölümsüzlüğe talip olması, Hızır’ın ölümsüzlük suyunu içmesi, Hz. İsa’nın günlerinin çok olması sebebiyle telmihte bulunmuştur.

2.13. ‘İyânî

‘İyânî’ye ait tahmis *Milli Ktp.Yz.A.1641 numaralı Gencîne-i Eş’âr isimli Musammat Mecmuası*’ndadır. Tezkirelerde dört tane ‘İyânî bulunmaktadır. İlki Konyalıdır. Danişment olup genç yaşta vefat etmiştir (Aksoyak, 2020b). İkincisinin asıl adı Mehmed’dir. Kadılık ve müderrislik yapmıştır. Kadı iken İranlılar tarafından esir alınmış, belli bir zaman sonra ellerinden kurtulmuştur. Anadolu’ya dönüp kadılığa devam etmiştir (Aksoyak, 2020c). Üçüncüsü Cafer İyânî Bey’dir. Peçuyudur. Çeşitli devlet görevlerinde bulunmuştur. 1595’te hacca gitmiştir. Vefat tarihi kesin değildir (Ünlü,2020). Dördüncüsü Ayânî Muzaffer Çelebi’dir. Kadılık yapmıştır (İpekten, vd., 1988, s.56). Şiirin başlığı “Gazel-i Muhibbî Tahmîs-i ‘İyânî”dir. Bu tahmis, bu şairlerden birisine ait olabilir.

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün
Devleti bu dehr-i dünûñ bir ‘aceb şöhret gibi
Fi’l-meşel mir’ât-ı hüsn içindeki şüret gibi
Gerçi kim bunlar ulu’l-ebsâre hep ‘ibret gibi
Halk içinde mu‘teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Görinen ol şâh-ı hüsnuñ kâmet-i bâlâsıdur
 Levh-i hüsninde iki râ kaşları tuğrâsıdur
 Bu melâmetle velî sultânlaruñ ra'nâsıdur
 Saltanat didükleri ancak cihân gâvgâsıdur
 Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi

Çün bilürsin dehr-i fânî bî-bekâdur 'âkıbet
 Nakd-i 'ömri aña şarf itmek hebâdur 'âkıbet
 Âhiret tahşilini itmek revâdur 'âkıbet
 K'o bu 'iş ü 'işreti çünkim fenâdur 'âkıbet
 Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tâ'at gibi

Şîşe-i 'ömre şikest irmek yakındur hey meded
 Bir 'amel itmek gerekdür kim qabûl ide Aḥad
 Hâk buyurur pendini gûş eyle gel şâh-ı ḥired
 Olsa kumlar sağışınca 'ömrüñe ḥadd ü 'aded
 Gelmeye bu şîşe-i çarḥ içre bir sâ'at gibi

Zecr-i hicrine 'İyânî olma bu dehrüñ melûl
 Tut şırâṭ-ı müstaḳîmi kim odur râh-ı vuşûl
 Nuṭḳ-ı pāk ile buyurur ol şeh-i sırr-ı Resûl
 Ger ḥuzûr itmek dilerseñ ey Muḥibbî fâriğ ol
 Olmaya vahdet maḳâmı gûşe-i 'uzlet gibi
 (Direkli, 2022, s.692-3)

'İyânî, ilk bentte bu alçak dünyanın devleti bir acayip şöhet gibidir. Mesela güzellik aynasındaki sûret gibidir. Gerçi bunlar basiret sahiplerine hep ibret gibidir. İkinci bentte görünen güzellik şâhının yüksek boyudur. Güzellüğünün levhasında iki râ harfi kaşlarının tuğrâsıdır. Bu melâmet anlayışı ile şöyle ki sultanların güzelidir. Üçüncü bentte çünkü fânî dünyanın sonunun geçici olduğunu bilirsin. Ömür sermayesini ona harcamanın sonu ziyan etmektir. Âhiret tahsilini etmek daha uygundur. Dördüncü bentte ömür şişesini kırmak yakındır, hey medet! Tek olan Allah'ın kabul edeceği bir iş yapmak gerektir. Allah buyurur: akıllıların şahı gel, öğüdünü dinle. Son bentte 'İyânî, bu dünyada ayrılığın sıkıntısında üzgün olma. Doğru yolu tut, kavuşma yolu odur. Resul'ün sırrının şahı temiz bir söz ile buyurur demektedir. Şair, dünyayı alçak olarak nitelendirmekte ve şöhetri âfet olarak görmektedir.

2.14. Hayâlî

Hayâlî'nin tahmisi *Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 149 Numaralı Şiir Mecmuası*'ndadır. Kanûnî Sultan Süleyman'ın zamanında ve sonrasında yaşayan divan şairleri kaynaklara

göre şunlardır. İlki Hayâlî Bey'dir. Asıl adı Mehmed, lakabı Bekâr Memî'dir. Vardar Yenicesi'nde doğmuştur. İstanbul'a geldikten sonra padişah nedimliği ve musahipliğine yükselmiştir. Kanûnî Sultan Süleyman ile Rodos, Irak seferlerine katılmıştır. 1557 yılında Edirne'de vefat etmiştir (Karagözlü, 2020a). Prof.Dr. Ali Nihat Tarlan'ın hazırlamış olduğu *Hayâlî Divanı*'nda ve sonrasında yapılan doktora tezinde bu tahminin yer almadığı görülmektedir (Tarlan,1992; Çelik Vural, 2021). İkinci Hayâlî hakkında Kaf-zâde Fâ'izî'nin *Zübdetü'l-Eş'âr*'ında Hayâlî-i Nevâyî nispesiyle anıldığını söylemektedir. Tezkirede 1544-5 yılında vefat ettiği yazılmıştır. *Divan*'ı olduğu söylenmesine karşılık şu anda böyle bir eser bulunmamaktadır (Kaplan, 2020a). Üçüncüsünün adı Ahmed, lakabı Şemseddin'dir. İbrahim Gülşenî'nin oğludur. 1485 yılında Tebriz'de dünyaya gelmiştir. 1534 yılında babasının vefatı üzerine Gülşenî Tekkesi'nin şeyhi olmuştur. 1569 yılında vefat etmiştir. *Divan*'ı vardır (Macit, 2021). Dördüncüsünün asıl adı Sıbgatullâh'dır. 1819'da Süleymaniye'de doğmuştur. 1858'de İstanbul'a taşınmıştır. 1873'te İstanbul'da vefat etmiştir (Arslan, 2020b). Beşincisinin asıl adı Ahmed'dir. 1850 tarihinde doğmuştur. Şiirlerinde Hayâlî mahlasını kullanmıştır. Memur olarak çalışmıştır. 1887'de vefat etmiştir. *Divân*'ı olduğu söylene de vefat ettikten sonra kaybolduğu belirtilmektedir (Aksoyak, 2020a). Yapılan çalışmada hangi Hayâlî'nin yazdığı hakkında herhangi bir tespitle bulunulmamıştır (Tomruk, 2019, s.33). Bu tahmin, ikincisinden sonraki Hayâlî'lerden birine ait olabilir. Şiirin başlığı "Gazel-i Muhibbî Tahmîs-i Hayâlî"dir.

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
 Kâlbini çâk eylegil âyîne-i hikmet gibi
 Mâsivâ nakşında hayrân olmağıl şüret gibi
 ' Âlem içre nesne çok gerçi rızık zînet gibi¹⁰
 Hâlk içinde mu' teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Memleket fikrûn kıo kim mâli-hulyâ deryâsıdur*
 Salâtanat tâcî habâb-âsâ hevâ me' vâsıdur
 Keşret hayl ü haşemden künc-i fenâ dünyâsıdur*
 Salâtanat didükleri ancak cihân gavğâsıdur
 Olmaya baht u sa' âdet dünyede vahdet gibi

Taht u tâca çekdigin zahmet recâdur ' âkıbet
 Hâşılı bu mezra' uñ bād-ı hevâdur ' âkıbet
 Dehr elinde hıl' atıñ terk-i kabâdur ' âkıbet
 Kıo bu ' ıyş u ' işreti çünkim fenâdur ' âkıbet
 Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tâ' at gibi

¹⁰ rızık zînet] zînet rızık (Tomruk, 2019, s.132).

Havf idüp ey h'âce Ye'cüc fitnesinden çekme sed
Boynuna çünkim ecel ağı şalar habl ü resed
Yazmış uşurlâb-ı hikmetde bunı ehl-i raşad
Olsa kumlar şağışınca 'ömrüne hadd ü 'aded
Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir sâ'at gibi

Dutalım kim hep senüñdür fevķ u taht u sağ u şol
Kaza varırsın ecel lâ-büd düzer boynuna kol
Mâ-teķaddemden Hayâli bu durur erkân-ı yol
Ger huzûr itmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
Olmaya vaķdet maķâmı küşe-i 'uzlet gibi
(Tomruk, 2019, s.132-3)

Hayâli, ilk bentte kalbini hikmet aynası gibi parçala; Allah'tan başkasının nakşında sûret gibi hayran olma; gerçi âlem içinde rızık olarak zinet gibi nesne çoktur. İkinci bentte memleket fikrini bırak, boş hayal deryasıdır. Saltanat tacı, hava kabarcığı gibi istek, arzu yurduudur. Çevresinde bulunanlardan çokluk, fenâ köşesinin dünyasıdır. Üçüncü bentte taht ve taca çektiğin zahmetlerin sonu umut, beklentidir. Sonuçta bu toprağın sonu istek rüzgarıdır. Dünya elinde kaftanın sonu onu terk etmektir. Dördüncü bentte ey hoca Ye'cüc fitnesinden korkup set çekme; çünkü boynuna ecel ağı ip ve urgan salar; gözlem sahibi hikmet usturlabını yazmış. Beşinci bentte tutalım sağ, sol, üst, taht hep senindir. Ecel boynuna kolunu hazırlar. Hayâli eskiden beri yol erkanı budur demektedir. Hayâli, Ye'cüc fitnesinden bahsetmektedir. Ye'cüc ile Me'cüc, Yafes zürriyetinden iki kabilenin adıdır. Bunların dünyayı bozacakları, kıyamete kadar bütün insanlığa âfet oldukları ve kıyamet yaklaştığında bulundukları yerden çıkacaklarına dair görüşler vardır (Pala, 1998, s.416). O, bunlardan korkmamaktadır.

2.15. Sâfi

Sâfi mahlaslı bir şair tarafından *Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma A/503 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası'nda* Kanûnî Sultan Süleyman'ın şiirine tahmis yapılmıştır. Şiirin başlığı "Muhammes-i Sâfi Gazel-i Muhibbî"dir. Burcu Şen tarafından yapılan yüksek lisans çalışmasına bakıldığında 10 tane Sâfi'nin olduğu belirtilmiş ancak kime ait olduğu hakkında yorumda bulunulmamıştır (Şen,2024, s. 19-20). Tezkirelerde Kanûnî döneminde ve sonrasında yaşayan çeşitli Sâfi'ler bulunmaktadır. İlk Sâfi, Veziriazam Ayas Paşa'nın kölelerinden birinin oğludur. 1589'da vefat etmiştir. İkinci Sâfi'nin asıl adı Ahmet olup, kadı olmuştur. 1598'de vefat etmiştir. Üçüncü Sâfi'nin asıl adı Derviş Ahmet'tir. Vefat tarihi 1665-6'dır. Dördüncüsünün asıl adı Safiyyullah Musa'dır. Kasımpaşa Mevlevihanesi'ne şeyh olmuştur. 1744-5'te vefat etmiştir. Beşinci Sâfi Serez'de doğmuş, 1785-6'da vefat etmiştir. Altıncısının asıl adı Mustafa'dır. Diyarbakır'da doğmuş, Aktaş tekkesine şeyh olmuştur. 1846-7'de vefat etmiştir. Yedinci Sâfi, İstanbul'da

doğmuştur. Abdulganî Efendi'ye danışent, Muhîti Efendi'ye nâip olmuştur. Sekizincisi Edirne'de doğmuş, Attar-zâde namıyla tanınmıştır. İstanbul'a yerleşmiştir. Dokuzuncusu Tokat'ta doğmuştur. Asıl adı Ahmet'tir (İpekten vd., 1988, s.410-2). Onuncusu Sâfi Baba'dır. Sâfi Baba'nın 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın başında yaşadığı düşünülmektedir. *Divanı* üzerine doktora tezi yapılmıştır (Aykanat, 2015, s.IV). Ancak bu divanda bu tahmis bulunmamaktadır. Sonuç olarak bu şiirin Sâfi mahlaslı bir şaire ait olduğu söylenebilir.

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
 Hep dünyâ-yı denî kâlbe dilâ âfet gibi
 Ârzü-yı manşib sevdâ-yı pür-mihnet gibi
 Şefkat-i devrân meşakkat lezzeti zillet gibi
 Halk içinde mu' teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat [gibi]

Saňa gerdünuñ vefâsı bil cefâdur 'âkıbet
 Dem-be-dem şıhhatde olan mübtelâdur 'âkıbet
 Hây u hüy tımtırâkı hep hebâdur 'âkıbet
 Kõ bu 'ayş u 'işreti çünkim fenâdur 'âkıbet
 Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tã'at gibi

Câhilüñ dünyâ mücerred cennetü'l-me'vâsıdur
 Zâhidüñ taklid ü eşbânı yalan da'vâsıdur
 'Âşıka yârüñ rızâsı maţlab-ı a'lâsıdur
 Salţanat didükleri ancak cihân gavğâsıdur
 Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi

Tut ki bir şâhib-riyâz-ı fâzıl oldun mu'temed
 Dest-res olup murâdunca felek kıldı meded
 Âsiyâb-ı çarh gendumveş durur vakt-i haşr
 Olsa kumlar sağışınca 'ömrüne hadd ü 'aded
 Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir sâ'at gibi

Âteş-i 'aşk içre yalın gibi Şâfi yanığ ol
 Seyl-i eşküñ hâr ü has men' itmesüñ bulanığ ol
 Şeb gibi ğafletde yatma şubhveş uyanuğ ol
 Ger huzûr itmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
 Olmaya vahdet makâmı gûşe-i 'uzlet gibi

(Şen, 2024, s.236-7)

Sâfi, gazelin 2.ve 3. beyitlerinin yerini değiştirmiştir. O, ilk bentte ey gönül alçak dünya kalbe âfet gibidir. Yüksek makamların arzusu sıkıntılarla dolu sevda gibidir. Zamanın şefkati zorluk, lezzeti ise zillet gibidir. İkinci bentte sana dünyanın vefasının sonu bil cefadır. Zaman zaman sağlıkta olanın sonu düşkünlüktür. Hay ve huy gösterişinin sonu hep boşa gider. Üçüncü bentte cahile dünya saf Me'va Cenneti gibidir. Zâhidin taklidi yalan davasıdır. Âşığa sevgilinin rızası olması yüksek bir isteğidir. Dördüncü bentte tut ki fazilet ve olgunluk sahibi oldun. Felek elinden tutup muradına ulaşmana yardım etti. Feleğin değirmeni buğday gibi hasr vaktinde durur. Beşinci bentte aşk ateşi içinde alev gibi Sâfi gibi yanık ol. Gözyaşlarının seli çalı çırpı gibi seni engellemesin, bulanık ol. Gece gibi gaflette yatma, sabah gibi uyanık ol demektir. Me'va Cenneti, sekiz Cennetten biridir. Yeşil zebercettendir (Onay, s. 2013, s.106). Şair, câhil olan kişinin burayı öyle sandığını, dünya sevgisinin insanın kalbine âfet olduğunu söylemektedir.

2.16.Şeyh Hasan Haydar

19. yy. divan şairlerindendir. Şair, yedi yaşında eğitimine başladığını, Farsça öğrendiğini, onbeş yaşında Mısır'a gittiğini sonra Hama, Humus, Haleb, Konya, Bursa, Eğriboz, Atina, İskodra, Yanya, Tırhala, Yenihisar'ı gördüğünü söylemektedir. 1901-2 yılında vefat ettiği düşünülmektedir. Hasan Haydar, ehl-i beyt, Bektaşilik, on iki imam, Kerbelâ gibi konuları işlemiştir. Şairin tek eseri *Divan*'ıdır (Şıgva, 2012, s.18-26). Hasan Haydar da Kanûnî Sultan Süleyman'ın gazelini tahmis etmiştir. Şiirin başlığı "Gazel-i Muhibbî Tahmis-i Haydarî" dir:

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün
Gelmemiş bu 'âleme cânâ lezîz neş'et gibi
'Ömrüne sermâye yokdur kişiniñ 'izzet gibi
Devlet-i Dârâ olur mu 'âleme himmet gibi
Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Mâsivâ-yı zer felekde zâhidiñ 'ankâsıdır
Ehl-i 'aşkıñ vahdeti zâtında bir ednâsıdır
Hâmûş-ı günc-i ferâgat meskeniñ a'lâsıdır
Saltanat dedikleri ancak cihân gavgâsıdır
Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi

Zühd [ü] takvâ bir nukûş-ı renk-i mâdır 'âkıbet¹¹
'Arşa-ı rûz-ı cezâda bî-vefâdır 'âkıbet
Râh-ı Hâk baht-ı hâkîkatde rızâdır 'âkıbet

¹¹Mâdır] mârdır (Şıgva, 2012,s.288).

Ko bu 'ayş u 'işreti çünki fenâdur 'âkıbet
Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tâ'at gibi

Bu cihân bâkî değil şanma kalır saña ebed
Bâkîdir lâ şek ü şübhe hâlîk-ı ferdü's-şamed
Yedi iklim çâr-küşeye dest urup atsañ kemend
Olsa kumlar sağışınca 'ömrüne hadd ü 'aded
Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir sâ'at gibi

Ne gerekdir bu cihânda ehl-i hâle para pul
Serde tâc teslim-i hırka yeter ancağ köhne çul
Haydarâ koy kıl u kâli gel beri bu toğru yol
Ger huzûr etmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
Olmaya vahdet makâmı küşe-i 'uzlet gibi

Şeyh Hasan Haydar Divanı 220 (Şığva, 2012, s.288)

İlk bentte Hasan Haydar, ey can bu âleme neş'et gibi lezzetli bir şey gelmemiştir. Kişinin izzet gibi ömrüne sermaye yoktur. Âleme himmet gibi Dârâ'nın devleti olur mu? demektedir. İkinci bentte şair, felekte Allah'tan başkasını terk etmek zâhidin anka kuşudur. Aşk ehlinin birliği zâtında bir zayıf, âciz olmasıdır. Vazgeçme köşesinin sessizi meskenin yükseğidir. Üçüncü bentte, dünyaya rağbet etmeyip kendisini ibadete verme ve günahlardan sakınmanın sonu su renginin nakışlarıdır. Ceza gününün arsasında sonu vefasızlıktır. Allah yolunun hakikat denizinde sonu rızâdır. Dördüncü bentte, bu cihan bâkî değildir, sana ebedî kalır sanma. Şeksiz ve şüphesiz kimseye muhtaç olmayan Allah bâkîdir, ebedîdir. Yedi ülkeye dört köşeye el vurup kement atsan. Beşinci bentte, bu cihanda hâl ehline para pula ne gerek var? Başta taç, hırkayı teslim et, köhne çul sana yeter. Ey Haydar dedikoduyu bırak, beriye gel, doğru yol budur demektedir. Şeyh Hasan Haydar şiirinde dünyanın, cihanın geçiciliğinden dem vurmaktadır. Ona göre bâkî olan Allah'tır. Ayrıca İran hükümdarlarından olan Dârâ'dan da bahsetmektedir. Şair, şiirini tasavvufi açıdan oluşturmuştur.

2.17. Mehmed Şemseddin Ulusoy

Mehmed Şemseddin 1867'de Bursa'da doğmuştur. Babası Mısırî Zâviyesi şeyhi İsmâil Nazîf Efendi'dir. Mehmed Şemseddin vergi ve nüfus dairelerinde görevler yapmıştır. Babası vefat edince onun yerine geçerek Bursa Niyâzi-i Mısırî Tekkesi'ne şeyh olmuştur. Bu arada Pınarbaşı İzzeddin Camii'nde hatiplik yapmıştır. Sonra azâ, kütüphane teftiş, tetkik memurluğu ve şeflik yapmıştır. 1936 tarihinde tedavi için geldiği İstanbul'da vefat etmiştir. Merkez Efendi Kabristanı'na defnedilmiştir. Manzum ve mensur elliden fazla eseri vardır (Efe, 2018, s.14-36). Mehmed Şemseddin Kanûnî Sultan Süleyman'nın gibi

redifli şiirini tahmis etmiştir (Kara, 2013, s.209-10). Şiirin başlığı “Tahmîs-i Gazel-i Muhibbî Kanûnî Sultân Süleymân Hân”dır:

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün
 Âdem’e olmaz sa‘âdet Hakk’a kurbîyyet gibi
 Ma‘ nevî lezzet olur mı ‘ârife şöhet gibi
 Feyze bâ‘ is var mıdır sâlik için hizmet gibi
 Halk içinde mu‘teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Nefsünü tezkiye etmek hubb-i Hak peydâsıdır
 Nefsi bilmek Hakk’ı idrâk eylemek ma‘nâsıdır
 Meyl-i dünyâ şübhesiz nefis ü hevâ sevdâsıdır
 Saltanat dedikleri ancak cihân gâvâsıdır
 Olmaya baht u sa‘âdet dünyede tâkat gibi

Hak’da fânî olanuñ dâr-ı bekâdur ‘âkıbet
 ‘Aşk cefâdur evvelâ ancak şafâdur ‘âkıbet
 ‘Âşıkîne lutf-ı Hak elbet revâdur ‘âkıbet
 Ko bu ‘iş u ‘işreti çünkim fenâdur ‘âkıbet
 Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya vahdet gibi

Mağv ider mevcûdî dâ‘im gör bu çarh-ı lâceverd
 Lâ-yezâl ü lem-yezel ancak Cenâb-ı Hayy ü Ferd
 Olma mağrûr ‘ömrüne çalış hemân ey derd-mend
 Olsa kumlar şağışınca ‘ömrüne hadd ü ‘aded
 Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir sâ‘at gibi

Seni irşâd idecek gel âdem-i ma‘nâyı bul
 Şemsi-i Mısrî çalış bil kendüñi olma cehûl
 Hakk’a rabt-ı kalb idüp de bakmayasın sağ u şol
 Ger huzûr etmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
 Olmaya vahdet makâmı küşe-i ‘uzlet gibi

Eş‘âr-ı Şemsî 605 (Efe, 2018, s.900-1)

Mehmed Şemseddin Ulusoy ilk bentte insana Allah’a yakınlık gibi mutluluk olmaz. Ârif olan kişiye sohbet gibi manevi lezzet olur mu? Sâlik olan kişiye hizmet gibi feyze sebep olan var mıdır? İkinci bentte nefsinin temizlemek Allah’ın sevgisine erişmeye vesile olur. Nefsinin bilme Allah’ı idrak etmenin manasıdır. Şüphesiz dünyaya meyletmek nefis ve isteklerin sevdasıdır. Üçüncü bentte Allah’ta yok olanın sonu ebedî eve, öbür dünyaya ulaşmaktır. Aşk ilk olarak cefa, sıkıntıdır, sonu ise safâ, huzurdur. Âşıklarına Allah’ın

lütü sonunda elbette revadır. Dördüncü bentte bu lacivert felek var olanları daima mahveder. Sonsuzluk ve ebedilik ancak eşi benzeri olmayan Allah'a aittir. Ey dertli olan kişi, ömrüne gururlanma ve hemen çalış. Beşinci bentte sana doğru yolu gösterecek olan mana insanını bul. Şemsî-i Mısrî çalış, kendini bil, câhil olma. Allah'a kalbini bağla, sağa sola bakma demektedir. Şair, Muhibbî'nin şiirindeki vahdet kelimesi yerine tâkat, tâ'at kelimelerinin yerine ise vahdet kelimesini koymuştur. Şair, şiirini tasavvufî olarak yazmıştır. Kanûnî Sultan Süleyman'ın şiirinden bu noktada farklılaşmıştır.

3. Bu Gazele Yazılan Taştirler

3.1. Antepli Aynî

Aynî'nin asıl adı Hasan, babası Antepli Dikeçzâde Hasan Çelebi'dir. 1766 yılında Antep'te Memleketinde ayakkabıcı çıraklığı yapmıştır. 1783 yılında Maraş'a gelmiş, dört sene burada bulunmuştur. Sonra Elbistan'a gelmiş, bir sene kalmıştır. Darende'ye gelmiş, iki sene yaşamıştır. 1790 yılında İstanbul'a gelmiştir. 1791 senesinde kendisine mülâzemet verilmiş sonra kazaskerlik dairesine girmiştir. 1798 yılında tarîk-i kazâyâ girmiş, Matbaa-i Âmire'de çalışmıştır. 1801'de Tayyar Mahmud Paşa'ya, 1808'de Abdullah Râmiz Paşa'ya hâfız-ı kütüp olmuştur. 1831 yılında II. Mahmud tarafından Arapça ve Farsça muallimliğine atanmıştır. II. Mahmud onu hizmetlerine karşılık Osmanlı silahşörlük payesi olan Nişân-ı İftihâr ile ödüllendirerek mümeyyiz-i şuarâ tayin etmiştir. Aynî, 71 yaşlarında iken 1837 tarihinde vefat etmiştir. Aynî, tarih düşürmekte ustadır (Arslan, 2004, s.1-5). Aynî, Kanûnî Sultan Süleyman'ın gazelinesi taştir etmiştir. Şiirin başlığı "Tahmîs-i Mutarraf-ı Gazel-i Bî-Bedel-i Cennet-mekân Sultân Süleymân Hân Tâbe Serâhu"dur:

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Halk içinde mu' teber bir nesne yok devlet gibi
Manşıbı derd ü meşakkât râhatı miñnet gibi
Ni' meti niğmet bu dehrîñ ' izzeti zillet gibi
Ekl ü şürbi cân u cisme şiklet ü ' illet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıñhat gibi

Salâtanat didikleri ancağ cihân gavgâsıdur
Bâ' iş-i sefk-i dimâ vü memleket da' vâsıdır
Her şehîñ zabt-ı ekâlîm eylemek hulyâsıdır
Taht-ı sâlik hân-kâhıñ güş-e-i tenhâsıdır
Olmaya baht u sa' âdet dünyede vahdet gibi

Ko bu ' iş ü ' işreti çünkim fenâdur ' âkıbet
Terk-i ' âr it olma bu meclisde aslâ mültefet
Neşve-yâb-ı bâde-i ' irfân olup rindân-sıfat

Secdeden kaldırma baş göz yaşı dök bul mağfiret
Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tâ'at gibi

Olsa kumlar şağışınca 'ömriñe hadd ü 'aded
Bir gün elbette gelür vaktiñ giderseñ nîk ü bed
Bir dakika mevt fevt itmez seni ey pür-hîred
Gördüğüñ vakt-i şafâ hengâm-ı cevri-lâ-yu'ad
Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir sâ'at gibi

Ger huzûr itmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
Gâfil olma aç gözün 'Aynî budur aşl-ı uşûl
Kible-i kalbe teveccüh kıl tarîk-i Hakk'ı bul
Bir ahadla ülfet itme pendimi eyle kabûl
Olmaya vahdet makâmı gûşe-i 'uzlet gibi

Antepli Aynî Divanı Tah. 5 (Arslan, 2004, s.510-1)

İlk bentte Aynî, makamı dert ve zorluk, rahatı sıkıntı gibidir. Bu dünyanın nimeti ceza, itibarı aşağı olmak gibidir. Yeme ve içmesi can ve cisme ağırlık ve hastalık gibidir. İkinci bentte, kanlar dökme nedeni ve memleket davasıdır. Her padişahın memleketler ele geçirmek hayalidir. Sâlikin tahtı tekkelerin تنها köşesidir. Üçüncü bentte, utanmayı terk et, bu mecliste asla iltifat bekleme. Rint sıfatlı, irfan kadehinden mutlu olup başını secdeden kaldırma, gözyaşı dök ve mağfiret bul. Dördüncü bentte iyi ve kötü gidersen bir gün elbet vaktin gelir. Ey çok akıllı kimse bir dakika bile ölüm geri gitmez. Gördüğün safa vakitleri, sayısız eziyet, sıkıntı vakitleri bu felek şişesi içinde bir saat gibi gelmez. Ömür ne kadar uzun olursa olsun, ne kadar sevinçli zaman geçirirse geçirsin, ne kadar sıkıntılı zamanlar görürse görsün bu dünya içinde bir saat bile gelmez. Beşinci bentte Aynî, aç gözün, gâfil olma, yöntemin aslı budur. Kalp kıblesine yönel, Allah'ın yolunu bul. Bir kişiyle dostluk etme, öğüdümü kabul et demektedir. Şair, ölümün bir dakika bile geri gitmediğini söyleyerek bu dünyanın değerlendirilmesini istemektedir.

3.2.Sermed

Sermed Mehmed Efendi, 1794 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Derviş Ağa'dır. 1811 yılında kethüda kaleminde memur olarak başlamıştır. Çeşitli yerlerde memur olarak görev yapmıştır. 1833 yılında karantina katipliğine atanmış, 1839 yılında bu görevinden alınmıştır. 1846 yılında zaptiye meclisine katip olan şair, belli bir zaman sonra bu mecliste aza olmuştur. 1848 yılında vefat etmiştir. Şairin tek eseri *Divan*'ıdır. Tevhid, münacat gibi dini türlere divanında yer vermemiştir. Kasidelerinde medhiyelerinin arasında kendi perişan halini anlatmıştır. Kıymetinin bilinmediğini dile getirmiştir. (Yıldız, 2002, s.4-10). Sermed de Kanûnî Sultan Süleyman'ın bu gazelini taşitir etmiştir:

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
 Halk içinde mu' teber bir nesne yok devlet gibi
 Güşe-i râhattır elbet âdeme cennet gibi
 Gönlüne şıklet olur mu keşret-i ülfet gibi
 Eyleme bu mışra' ı inkâr bil hikmet gibi
 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Salânat dedikleri ancak cihân gâvâsıdır
 Terk-i âsâyişle bir şân kesiniñ sevdâsıdır
 Tâ kıyâmet faşl olunmaz her şeyiñ da' vâsıdır
 Dâmen-i küh-ı kanâ' at mesnediñ a' lâsıdır
 Olmaya taht-ı sa' âdet dünyede vahdet gibi¹²

Ko bu 'ayş u 'işreti çünkim fenâdur 'âkıbet
 Hâh nâ-hâh meclisiñ devr-i bekâdır 'âkıbet
 Olmayan huş-yâr ma'cûb-ı Hudâ'dır 'âkıbet
 Geçsin evkâtıñ 'ibâdetle şafâdır 'âkıbet
 Yâr-i bâkî ister iseñ olmaya tâ' at gibi

Olsa kumlar şağışınca 'ömrüne hadd ü 'aded
 Vaqt itmâmında devr etse gerek cân u cesed
 Her dakika hubb-ı dünyâyı gönülden eyle red
 Va' d olunmuş olsa Hızrâsâ saña 'ömr-i ebed
 Gelmeye bu şîşe-i çarh içre bir sâ' at gibi

Ger huzûr etmek dilerseñ ey Muhibbî fâriğ ol
 Bul harîm-i hâzret-i peygambere Sermed vuşûl
 Eğri büğrü gitme bî-hûde dururken doğru yol
 Gûş-ı cân ile bu güftârı işit hem kıl kabûl
 Olmaya vahdet makâmı güşe-i 'uzlet gibi

Sermed Divanı Mus. 3 (Yıldız, 2002, s.206-7)

İlk bentte Sermed, elbette insana rahat köşesi cennet gibidir. Gönlüne dostluğun çokluğu gibi ağırlık olur mu? Bu mısrayı inkar etme, hikmet gibi bil. İkinci bentte, rahatı terk etmekle bir şân kimsenin sevdâsıdır. Kıyamete kadar ayrılmaz, her şeyin davasıdır. Kanaat dağının eteği dayanakların yücесidir. Üçüncü bentte, ister istemez meclisin sonu bekâ devridir. Akıllı, uyanık olmayanın sonu Allah'a mahcup olmaktır. Vakitlerin ibadetle geçsin, sonu safâdır. Dördüncü bentte, ömrün kumlar sayısı kadar çok olsa zaman

¹² Burada Muhibbî'nin gazelindeki baht yerine taht yazılmıştır (Yıldız, 2002, s.206)

bitirmede can ve ceset devretse gerek. Her dakika dünya sevgisini gönülden reddet. Sana ebedî ömür Hızır gibi vaat olunmuş olsa da demektir. “Hızır, âb-ı hayatı içerek ölmezlik sırrına erişen, peygamber veya veli olduğu hususlarında ihtilaf bulunan kişidir. Ölmezlik sırrına vakıf olduğundan hala yaşadığına ve darda kalanlara yardıma koştuğuna dair pek çok rivayet vardır.” (Canım, 2016, s.283). Beşinci bentte, Sermed peygamber hazretlerini bulmak, ona kavuşmak istersen, doğru yol dururken boş yere eğri büğrü gitme. Can kulağı ile bu sözü işit hem de kabul et demektir. Şair, şiirinde Hızır gibi ölümsüzlüğe vurgu yapmıştır. Onun kadar ömrü olsa bile bir saat kadar gelmeyecektir.

Sonuç

Kanûnî Sultan Süleyman, 1520’den 1566 yılında vefatına kadar tahtta kalmıştır. Bu süre zarfında büyük zaferlere ve fetihlere imza atmıştır. Âlim ve şairlere büyük bir itibar göstermiştir. Kendisi de Muhibbî mahlasıyla geniş bir divan oluşturacak kadar şiir yazmıştır. Onun şiirlerine kendi zamanında ve kendinden sonraki dönemlerde çeşitli şairler tarafından tahmisler ve taştirler yazılmıştır. Onun en meşhur şiirlerinden bir olan gibi redifli gazeline Bâkî, Âşık Çelebi, Bursalı Rahmî, Üsküdarlı Aşkî, Kâtibî, Ağazâde Örfî, Fevrî, Vusûlî, Siyâmî, Sâni’î, Ümidî, Esrâr, İyânî, Hayâlî, Sâfî, Şeyh Hasan Haydar ve Mehmed Şemseddin Ulusoy tahmis; Antepli Aynî ve Sermed taştir yazmışlardır. Bâkî’nin tahmisi bu şiirlerin arasında onun üslubunu yakalayan en başarılı şiir sayılabilir. Bazı şairler ise tasavvufî düşüncelerini yansıtmışlar onun şiirinden farklılaşmışlardır. Döneminde bu şiire yazılan tahmisler sayesinde şairlerin bazıları Kanûnî Sultan Süleyman’dan ihsanlar, makamlar almışlardır. Bu şiire 19. yüzyılda bile tahmis ve taştirler yazılmıştır. Kanûnî Sultan Süleyman’ın bu gazeline yazılan tahmis ve taştirlerin sadece kendi yüzyılında değil vefatından sonra da yazılmış olması onun etkisini göstermektedir.

Kaynaklar | References

- Ak, C. (1987). *Muhibbî Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Akıllı, E. (2023). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Mc_Yz_K0554 Numaralı Mecmu'a-i Eş'âr (1b-27b) ve Mestap'a Göre Tasnifi*. [Yüksek Lisans tezi], Marmara Üniversitesi.
- Aksoyak, İ.H. (2020a). “Hayâlî, Mehmed Hayâlî Efendi” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayali-mehmed-hayali-efendi>
- Aksoyak, İ.H. (2020b). “İyânî” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/iyani>
- Aksoyak, İ.H. (2020c). “İyânî, Mehmet” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/iyani-mehmet>
- Aksoyak, İ.H. (2020d). “Saniî, Attar-zâde Mehmed Saniî Çelebi” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sanii-attarzade-mehmed-sanii-celebi-mdbir>.
- Aksoyak, İ.H. (2020e). “Sânîi/Sunî” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sanii-suni>
- Albayrak, Ç. (2009). *Ağazâde Örfî Divanı*. [Yüksek lisans tezi], Trakya Üniversitesi.
- Albayrak Sak, V. (2019). *Sıyâmî Divanı*. Çizgi Kitabevi.
- Arslan, M. (2004). *Antepli Aynî Divanı*. Kitabevi Yayınları.
- Arslan, M. (2020a). “Esrâr, Enderunlu” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esrar-enderunlu>
- Arslan, M. (2020b). “Hayâlî, Sıbgatullâh, Molla Hamîd-zâde, Süleymâniyeli” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayali-sibgatullah-molla-hamidzade>
- Aslan, Ü. vd. (2018). *Osmanlı Edebiyatının 300'ü*. Otto Yay.
- Atik Gürbüz, İ. (2020). “Siyâmî, Mehmed Ali”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/siyami-mehmed-ali>.
- Aykanat, T. (2015). *Sâfi Baba ve Divanı*. [Doktora Tezi], Atatürk Üniversitesi.
- Camcı, M. (2022). *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu Mnz 579 Numaralı Şiir Mecmuası (Metin-İnceleme)*. [Doktora Tezi], İstanbul Üniversitesi.
- Canım, R. (2016). *Divan Edebiyatının Kaynakları*. Akıl Fikir Yayınları.
- Cengiz, H.E. (1986). “Divan Şiirinde Musammatlar” *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S.415-416-417, s.291-429.
- Çavuşoğlu, M. (1977). *Yahyâ Bey Divanı*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Çelik Vural, B. (2021). *Hayâlî Bey Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dil İç Çeviri)*. [Doktora Tezi], Akdeniz Üniversitesi.

- Direkli, İ. (2022). *Musammat Mecmuaları ve Gencîne-i Eş'âr (Milli Ktp.Yz.A.1641) İsimli Musammat Mecmuası (Metin-İnceleme)*. [Doktora Tezi], İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Efe, M. (2018). *Mehmed Şemseddin Ulusoy'un Eş'âr-ı Şemsî Adlı Dîvânı*, (İnceleme-Metin). [Doktora tezi], Uludağ Üniversitesi.
- Erdoğan, M. (2017). *Bursalı Rahmî ve Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55910,bursali-rahmi-divanipdf.pdf?0>
- Erdoğan, M. (2020) "Rahmî, Bursalı Pîr Mehmed", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rahmi-bursali-pir-mehmed>
- Fevrî Ahmed Efendi (1570). *Divan*. Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, No:474.
- Gedik, N. (2024). *Kâtibî (Seydî Ali Reis) Dîvânı*. Yeditepe Yayınevi.
- Horata, O. (2019). *Esrâr Dede Divanı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64058,esrar-dede-divanipdf.pdf?0>
- İpekten, H. (1998). *Bâkî, Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Akçağ Yayınları.
- İpekten, H. (2009). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. Dergah Yayınları.
- İpekten, H. vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Kalpakkı, M. (1991). *Divan Şiirinin Edisyonunda Bilgisayar Kullanımı Metoduna Giriş ve Fevri Divanı'nın Elektronik Formu*. [Doktora Tezi], İstanbul Üniversitesi.
- Kaplan, Y. & Efe, Z. (2020). Kâtibî (Seydî Ali Reis) ve Dîvânı. Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, TAED-67, 229-265.
- Kaplan, Y. (2020a). "Hayâlî, Hayâlî-i Nevâyî" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayali-hayalii-nevayi>.
- Kaplan, Y. (2020b). "Sânî'î, Yoluk Mehmed Çelebi-zâde Mahmud Sâni'î Çelebi" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sanii-yoluk-mehmed-celebizade-mahmud>.
- Kara, M. (2013). Mısri Dergâhı Son Şeyhi: Şemseddin Efendi'nin Bazı Tahmisleri. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, C.40, 207-224.
- Karagözlü, V. (2020a). "Hayâlî Bey, Hayâlî, Mehmed Hayâlî Bey, Bekar Memi" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayali-bey-hayali-mehmed-hayali>.
- Karagözlü, V. (2020b). "Vusûlî, Mehmed". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vusuli-mehmed>
- Kılıç, F. (2010). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ*. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Kılıç, F. (2017). *Âşık Çelebi Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55975,asik-celebi-divanipdf.pdf?0>

- Kılıç, F. (2020). “Vusûlî, Hamza Vusûlî Çelebi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vusuli-hamza-vusuli-celebi>.
- Köksal, M. F. (2020a). “Aşkı” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/aski-mdbir>
- Köksal, M. F. (2020b). “Kâtibi, Seydi Ali Çelebi” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/katibi-seydi-ali-celebi>.
- Kurnaz, C. (2007). *Osmanlı Şair Okulu*. Birleşik Yayınları.
- Küçük, A.N. (2024). *Paris Milli Kütüphanesi 380 Numaralı Şiir mecmuası (62a-114b) (Metin-İnceleme-Nesre Çeviri-Mestap Tablosu)*. [Yüksek Lisans Tezi], Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Küçük, S. (1994). *Bâkî Divânı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levend, A. S. (1980). *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*. Enderun Kitabevi Yayınları.
- Limon, S. (2022). *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi’ndeki By936 Numaralı Şiir Mecmuası ve Mestap’a Göre Muhteva Tablosu*. [Yüksek Lisans Tezi], Selçuk Üniversitesi.
- Macit, M. (2021). “Hayâlî-i Gülşenî” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayalii-gulseni>.
- Onay, A.T. (2013). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar Ve İzahı*. Haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat Yay.
- Pala, İ. (1988). *Aşkı ve Divanından Örnekler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Pala, İ. (1998). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. Ötüken Yayınları.
- Saraç, M.A. Y. (2019). *Klasik Edebiyat Bilgisi, Belâgat ve Biçim-Ölçü-Kafiye*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şen, B. (2024). *Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma A/503 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin-Mestap’a Göre Tasnif)*. [Yüksek Lisans Tezi], Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Şenödeyici, Ö. (2024) “Süleyman Peygamber ve Anka’nın Yokluğa Sürgünü”, *Klasik Türk Edebiyatında Peygamberler*. N.Özbek Arslan & F. Eren Kaya (Ed.), (s.323-334). Paradigma Akademi Yayınları.
- Şıgva, B. (2012). *Şeyh Hasan Haydar Divanı*. [Doktora tezi], Atatürk Üniversitesi.
- Tâhirü’l-Mevlevî. (1994). *Edebiyat Lügatı*. Haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu. Enderun Kitabevi Yayınları.
- Tarlan, A.N. (1992). *Hayâlî Divanı*. Akçağ Yay.
- Taş, H. (2008). *Vusûlî Divân*. Gençlik Kitabevi Yayınları.
- Tomruk, Y. (2019). *Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 149 Numaralı Şiir Mecmuası [İnceleme-Metin-Mecmuaların Sistematiik Tasnifi (Mestap) Projesine Göre Tasnifi]* [Yüksek Lisans Tezi], Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

- Turan, L. (2020). “Örfî, Mahmûd Ağa,” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/orfi-mahmud-aga>
- Uzun, S. (2011). *Üsküdarlı Aşkî Divanı, Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. yy. Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları*. [Yüksek lisans tezi], İstanbul Üniversitesi.
- Ünlü, O. (2020). “İyânî, Cafer İyânî Bey”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cafer-iyani-bey>
- Yavuz, K. & Yavuz, O. (2016). *Muhibbî Divanı, Bütün Şiirleri*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Yıldız, S. (2002). *Sermed Dîvânı*. [Yüksek lisans tezi], Hacettepe Üniversitesi.
- Yılmaz, Ü. (2018). *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No:T 1532’de Kayıtlı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*. [Doktora Tezi], Cumhuriyet Üniversitesi.
- Zavotçu, G. (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yay.